

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) Author(s):	Tang Kristensen, Evald.; af Evald Tang Kristensen.
Titel Title:	<u>Øen Holmsland og dens Klit : beskrevet, særlig med kulturhistorisk Hensyn</u>
Udgivet år og sted Publication time and place:	Viborg ; Kjøbenhavn : i Kommission hos Gyldendalske Boghandel, 1891
Fysiske størrelse Physical extent:	64 s.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

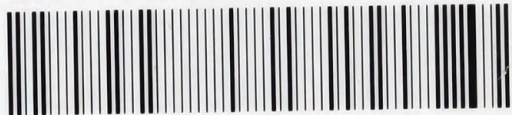
Tang Kristensen.

Holmsland.

1891.

33-448-8

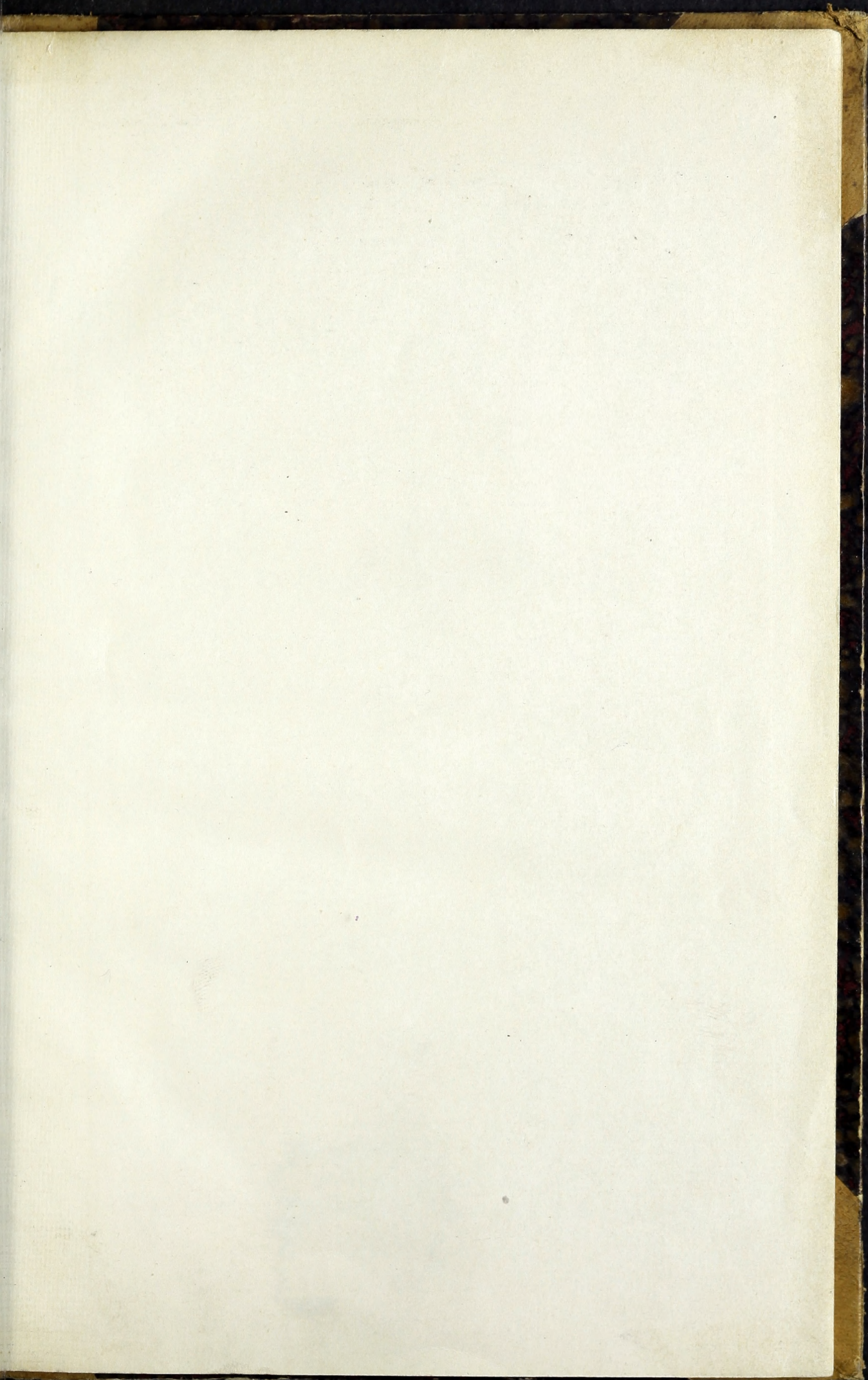
DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 33 8°

1 1 33 0 8 05823 5

+ REX

Øen Holmsland og dens Klit,

beskrevet,

særlig med kulturhistorisk Hensyn,

af

Evald Tang Kristensen.

Viborg.

Trykt hos F. V. Backhausen.

I Kommission hos Gyldendalske Boghandel i København.

1891.

Den Holmsland og dens Klif

beskrivelse

af

Ewald Tang Kristensen

Viborg

Trykt hos F. V. Høghausen

1. Udgave, 1894. 124 S. 8°. 1 Kr.

Øen **Holmsland**, der ligger i Ringkjøbing Fjord og er skilt fra Ringkjøbing Byes Mark samt Rindom og He Sogne ved Von-Aa, er en $\frac{3}{4}$ Kvadratmil stor. Landet er for Østen særdeles frugtbart, og kun den nordvestre Del, der er dækket af Flyvesand og har næsten det samme Præg som de lige overfor liggende Klitter, kan betegnes som ufrugtbar Jord. Til Holmsland hører ogsaa den $5\frac{1}{2}$ Mil lange, smalle Klitstrækning, der gaar ned imod Nymindégab, og hvorpaa der findes 9 Byer: Hovvig, Søndervig, Klegod, Nørre-Lyngvig, Sønder-Lyngvig, Render, Aargab, Havrvig og Bjærggaard¹⁾. Beboerne paa denne Strækning, der kaldes Klitten, ernærer sig for største Delen af Fiskeri, men har dog tillige lidt Agerdyrkning. En ikke ubetydelig Fortjeneste for Beboerne er ogsaa de jævnlig forefaldende Strandinger. Klittens Jordbund er mod Vest langs Havet Sand, mod Øst langs Fjorden lav Mark og Gjest- eller Marsk-Enge. Her kan Rugen ikke vogse formedelst den lave Sandbund og Havluften; men i afveglende Sommer-Vejrlig gror Byg og Havre godt. Langvarig Tørre eller Regn gjør dog Straaet gult, saa det visner. Tørvejret brænder, og Regnen skolder Sæden, som man siger. Nogle har nu lagt sig efter at avle Sommerrug, som her kaldes Valling.

Forhen byttede man sig til Rug ved at give Fisk for den. Pengene var faa, og Folkene længere inde i

¹⁾ Ikke Bjerregrav, som Navnet anføres i Traps Beskrivelse VI, S. 397 og paa Klingseys Atlas.

Landet ønskede lige saa meget som Klitboerne at gjøre det Bytte.

En Mand i Havrvig siger, at han en Gang har sejlet ikke mindre end 12 Td. malet Rug hjem fra Ringkjøbing om Efteraaret til hans eget Vinterbrug. Klitten havde forhen ingen Mølle og var saa nødt til at være godt forberedt til Vinteren. Klitboerne havde ingen Skoler, ingen Smed, ingen Jordemoder, ingen Kjøbmænd. Nu er der en Kjøbmand i Sønder-Lyngvig, og for en 50 Aar siden fik en Mand fra Aargab den Tanke at opføre en Vejrmølle, hvilken Beslutning han da iværksatte.

1840 skrev Degnen Sand om Fiskeriet paa Holmsland og Klitten saaledes:

„Foruden Agerdyrkninger Fjord-og Havfiskerien vigtig Næringsvej for omtrent 20 Familier uden Jord og 40 med Jord under 1 Td. Hartkorn. Rusebaadene, almindelig 8 i Tallet, hver med 3 Mand, fisker Sild, Aal, Flynder o. s. v. i Ringkjøbing Fjord om Foraaret at bruge til Es¹⁾ paa Krogene ved Havfiskeri og til Livets Nødtørft, samt til Salg. Havfiskebaadene, der her paa Kysten er 18 i Tallet, er 14 Alen lange og 6 Alen vide samt en 2 Alen dybe, aabne og enmastede. De sejler undertiden halvanden til to Mil fra Land med deres Besætning paa 7 Mand hver, og medhavende 24—30 Fiskebakker. De fisker da Torsk, Hvidlinger, Skader, Rokker o. s. v. Inden Udsejlingen gaar Formanden rundt om Skibet med blottet Hoved, medens de andre Fiskere, ogsaa med bare Hoveder, staar hver ved sin Aare. Samtlige læser en passende Bøn sagte ved sig selv, korsrer Stavnen, bedækker saa Hovedet og tager fat, med Ønsket om at fare i Guds Navn. Det er ej alene en fordelagtig, men og en farlig Næringsvej, da der kun er en Planke mellem Liv og Død, og Fiskerne undertiden kan sejle ud i godt Vejr

¹⁾ Es udtales med stødende Tonehold paa e; at ese og en Eser udtales med skridende Tone paa e.

paa stille Hav, men lande i Storm og svære Bølger. 1772 om Foraaret forgikkes her saaledes 5 Fiskebaade med 35 Mand, hvoraf de fleste var Familiefædre. Derforuden blev et Skibsmandskab, uden deres Slægtnings Vidende, reddet af et forbisejlende Koffardiskib og ført til Holland, hvorfra de til Fods vandrede her hjem og 2 Maaneder efter overraskede deres Familier, som troede dem døde. Om den almindelige hjærtegribende Sorg her paa Landet efter Skibbruddet vidnede Menighedslemmernes ualmindelig sorte Klædedragt næste Søndag i Kirkerne.“

Angaaende denne Tildragelse har jeg forespurgt mig hos gamle Folk, da jeg meget ønskede at vide, hvordan den var bleven bevaret i det mundtlige Minde til vore Dage. Lærer Olesen i Nørre-Bork og Jens Kristian Tarbensen i Bjærggaard fortalte mig da, hvad de havde hørt derom.

„En gammel Mand har fortalt efter hans Bedstefader, at der et Foraar skal have forlist en Fiskerbaad ud for Søndervig, og ingen af Mandskabet kom tilbage, men Baaden blev funden med Bunden i Vejret, og alle troede, at Besætningen var forlist. Den bestod af 4 Mænd og 3 unge Karle. Da ingen nu kunde tænke andet, end at de var druknede, og Enkerne sad i smaa Omstændigheder, var de nødte til at se sig om efter nye Forsørgere. En af dem skal saa være bleven gift ved Mikkelstdagstider, og for den anden skal der være blevet lyst, medens den tredje blot var forlovet. Endelig kom Julen, men netop en af de første Juledage kom der Bud derud fra Ringkjøbing om, at der var kommet nogle fremmede Rejsende, som meget lignede de Fiskere, der var forliste sidste Foraar. Det var en Værtshusholder, som de var komne ind til, der vidste, hvordan det stod til der hjemme, og som nu vilde give dem lidt Underretning paa en læmpelig Maade. Det var nu virkelig dem, og et Skib havde taget dem op ude paa Havet og saa afsat dem i Bilbao i Spanien. Da de stod i det fremmede Land uden Hjælpe-midler, maatte de tage Arbejde saa længe, til de kunde

faa saa meget tjent, at de kunde naa England. Der maatte de atter arbejde, indtil de fik Penge nok samlet til at komme hjem til Danmark for, og endelig naaede de da til Ringkjøbing og kom ind til Værtshusholderen. Der fortælles nu, at Manden, hvis Kone var bleven gift, skulde have taget sin ældste Søn med sig og saa rejst syd paa, og siden har man ikke hørt noget til ham. Den Mand, hvis Kone der var lyst for, fik hende igjen, eftersom Lysningen gik tilbage. Fra den Tid skriver den Forordning sig, at ingen maa gifte sig igjen, førend den forsvundne er bleven efterlyst i alle Landets Blade, og der saa efter den Tid er gaaet et Aar hen.“

Saaledes lyder Olesens Fortælling, som han har hørt, mens han var Lærer paa Klitten. J. Kr. Tarbensens er saalydende:

„En Gang kom nogle Fiskere fra en Forsamling og gik lige paa Havet. Der kom Storm over dem, og de blev optagne af et Skib og landsatte i Holland. Den ene var fra Brølling Gaarde, det var ham, hvis Kone blev forlovet, inden han kom igjen. De kunde ikke gjøre dem forstaaelig, men den ene havde sin Pung ved sig, og det var først ved at man saa deres Penge, at man blev klog paa, hvor de var fra. De maatte tigge sig frem og gik hele Vejen hjem.“

Degnen Sand skriver fremdeles:

„For 80 Aar siden (altsaa ved 1760) opgrov man Orm i Ringkjøbing Fjord til Fiskekrog-Madding, men disse uddøde i en stræng Vinter, og Sildefiskeriet maa nu erstatte dette Savn. Ved Havet iblandt Bjærgene, hvor Fiskerskibene lægger til, er smaa Boliger byggede til 4 Personer, 2 af hvert Kjøen: Fiskere og Esere. Disse Boligers Tage gaar helt ned til Jorden, og Beboerne søger derind i ondt Vejr og om Natten, samt naar der eses. Havfisk hentes og sælges flere Mil oppe i Landet og forsørger desuden flere hundrede Familier.“

Til Sands Udtalelser kan jeg føje følgende Bemærkninger, særlig vedrørende Tilstandene nu:

Siden 1840 var Fiskeriet en Tidlang i Tiltagende, men har atter senere tabt sig meget, og Grunden dertil forklares af nogle at være de daarlige Tilstande, der er blevet ved Nymindegab. Sidste Vinter var der 36 Baade, der fra Holmsland Kommune drev Fiskeri i Havet, hvilket er det samme som at sige, at omtrent 160 Mand befatter sig med Fiskeri, idet der nu kun er 4 eller 5 Mand i hvert Fiskerlav. Baadene er blevne mindre og kan da betjenes af mindre Mandskab. Til Gjengjæld er de ogsaa blevne saa meget des bedre. De fleste Baade, (ti nu kaldes de ikke længere Skibe som forhen) er Dæksbaade og kan sejle 6—7 Mil ud i Havet.

Enkelte Familier paa det nordvestlige Holmsland fisker baade i Hav og Fjord, men ellers driver man der blot Fjordfiskeri. Paa Klitten derimod fisker alle begge Steder, endog de største Gaardmænd.

Der er for Øjeblikket kun en eneste Bodplads, der bruges. Den bestaar af en 3, 4 Boder, og disse kaldes Hans Aa's Boder efter Brugeren af dem: Hans Aa, som nu for Tiden er den mest forvovne af alle Fiskerne. Han sejler gjerne en 6, 7 Mil ud. I hver af Boderne opholder sig 2 Par: 2 Karlfolk og 2 Kvindfolk, saa længe Esetiden varer. De øvrige Boder, der forhen brugtes, havde gjerne Navn efter Byen, ud for hvilken de laa, saasom: Klegods-Boder, Søndervig-Boder. Men derimod Frikkes-Boder efter den bekjendte Kristen Frik, som for nogle Aar siden var en meget fremtrædende Fisker. Hans Aa holder forøvrigt paa det gamle, og han bruger endnu Navnet Skib for Baad. Alle andre Steder eses nu fra Hjemmet.

Nu bruges helst Marsvinstarme til Es. De faaes fra Marsvinsfiskeriet ved Middelfart, men er temmelig dyre. Man bruger ogsaa Brislinger fra Norge, saa Sild nu er næsten betydningsløs som Madding. Man beklager meget, at man ikke længere har Orm, da det var en udmærket Madding, især til visse Fisk.

Store Piger og Drenge sejlede forhen i Pramme over til

Sandene for at grave Orm op. De kaldtes Graverne. A skal hen og have mig en Graver fæstet, hed det. Den Gang var Sandene ikke groede til, og da var der Sejlads op ad Gabet. Men da der i Ebbetiden efterhaanden lagde sig en Slik paa Sandet, og der saa blev et Lag Klæg, groede det til, for hvor der afvegslende er tørt og vaadt, kommer der snarere Grøde i det, og det salte Vand, der saadan jævnlig kommer over det, gjør Græsset kraftigere. Saa døde efterhaanden Ormene ud. Da disse forsvandt, begyndte Fiskerne med Ruser i Fjorden og nu senere med Drejevaad nede ved Havet. Men Sildene har man faaet jaget hen.

For Øjeblikket bruges ogsaa Tobbisser til Madding. De fanges i Havstokken i Smaagarn. De kan nu faaes helt fra April Maaned, og ved Fanø graver man dem formelig op i Sandet. Deres egentlige Navn er Snevlinger.

I Boderne laa man fra først i April eller sidst i Marts til 24de Juni. Siden fiskedes fra Hjemmet. Om Vinteren, naar Fiskeriet var hørt op, det var en 8, 10 Dage efter Nytaar, holdtes *Snapsfredag* i Ringkjøbing, som var første Fredag efter Hellig-tre-Konger, og da skulde enhver have sit Regnskab gjort op. Dem, der havde faaet Fisk paa Borg, Folk i Velling, Rindom o. s. v., de skulde nu betale til Formanden, der da mødte og krævede ind. Det var ikke noget Marked, men der var dog en stor Samling af Mennesker. Da var det jo afgjort, at nu var Fiskeriet hørt op, og adskillige vilde da derud at more sig.

Naar Fiskerne skal ud paa Fangst, bruger de nu at stille sig paa begge Sider af Baaden saa langt ude, at Førremanden (o: ham, der er Baadens Fører) kan gaa imellem dem og Fartøjet. Han stiller sig saa ved Stavnen, blotter Hovedet, gjør Korsets Tegn og begynder saa at gaa rundt om Skibet, stadig mumlende noget, der lyder som: „Kristes Kaas, Kaasses Krist“. Det ligner da en gammel Besværgelsesformular. Eftersom han kommer forbi, træder Fiskerne ind til Baaden, og naar dette er

færdigt, begynder de alle at vrikke den og bære den ud. Min Meddeler har indtil den seneste Tid været med til dette mangfoldige Gange.

Den gamle Fisker Peder Lodbjærg i Bjærggaard fortalte paa mit Spørgsmaal om denne Skik:

„Førremanden stod ved Agterstavnen og gjorde Kors, idet han sagde: „Kors i Stavn i Jesu Navn!“ Samtidig satte han sin Tommelfinger og Langfinger paa Stavnen og flyttede dem saa strags efter saadan, at det blev over Kors. Dernæst tog han ved Sidemandens Haand, og denne gjorde da lige saadan med sin Tommel- og Langfinger, og saadan gik det fra Mand til Mand. Der skulde jo gjerne være knap med Tiden.

I min Tid gik Førremanden tre Gange Skibet rundt, og dernæst satte han Hovedet ind mod Stavnen med foldede Hænder over Panden og samtidig tagende ved Hatten. Saadan gjorde de alle ved begge Sider. Derefter sejlede de. Naar de havde Bakkerne sat, sang de den Salme: Lov og Tak og evig Ære ske dig, Guds . . . Derefter spiste de deres Meldmad, og naar de saa skulde til at dræje (o: drage), saa sang de igjen en Salme“.

Paa de højhellige Dage har det fra gammel Tid været Skik, at saa godt som alle Fiskerne gik i Kirke. Naar de da mødte der, kunde man kjende de forskjellige Lavs Førremænd paa, at de havde fæstet en Fiskekrog for paa Brystet i deres Trøje. Andre siger, at det var en lille bitte Hæg, som kun var til den Brug. Nu har den Skik tabt sig, og man ser ej mere Førremændene gaa med dette Tegn paa deres Værdighed.

Om Vinteren, naar Fiskeriet hørte op, holdtes *Hvælebojel*. Da var Skibene blevne trukne op paa Stranden og hvælede. Gildet holdtes hos Skibets Ejer, ligegyldigt om han havde Part i Fiskeriet eller ej. Saa blev Regnskaberne gjorde op, hvad Førremanden skulde have, og hvad enhver af de andre Fiskere kunde tilkomme. De blev beværtede med Ærter og Flæsk, Kaffe, Puns og Kage og Smaasnapse derimellem. Var der flere Ejere af Skibet, skiftedes disse til at gjøre Hvælebojel.

En anden festlig Sammenkomst paa Klitten var *Krandsild*, og om den har jeg hørt følgende berette:

Naar 1ste Maj kommer, kommer der gule Knopper paa vore Ris oppe i Bjærgene. Dem skjærer Esepigerne af og binder paa en stor Gjord, saa det bliver til en Krands. Derpaa hæfter de ogsaa noget andet Stads. Forhen kjørte de fra Holmsland, He, Stadil o. s. v. over til Klitten efter Fisk. Naar en Mand saa kom efter Fisk, kom Pigerne med den Krands, og uden videre smed de den over Hovedet paa ham, og to Piger holdt ved den saa længe, til han gav dem en Drikkeskilling. Kom der strags efter en anden, blev han ogsaa krandsset, og paa den Maade fik de saa mange Penge, at de kunde gjøre et Gilde, og det kaldtes *Krandsild*.

I gammel Tid har baade Holmsland og Klitten kun været et eneste Sogn, og alle Folkene maatte søge til Gammelsogns Kirke, som derfor var bygget tæt ved Stranden, hvor man kunde lægge Baadene til Land lige neden for Kirkegaardsskrænten. Dette Sogns særegne Udstrækning medførte for Klitboerne, der vel i ældre Tid ikke var meget talrige, men dog havde Krav paa kirkelig Betjening som andre Kristenmennesker, ganske følelige Ulemper for dem, der boede langt syd paa Klitten. De havde en flere Mile lang Kirkevej, og de kunde ikke en Gang hele Tiden færdes til Lands, saa der endog ved Vintertide kunde indtræffe betydelige Hindringer. Jeg skal her forsøge at skildre en kirkelig Handlings Besværlighed, som denne har været indtil den senere Tid.

Naar der skulde være Bryllup i Bjærggaard, blev Gjæsterne bedt til at møde Løverdag Morgen i god Tid. Til de fleste Bryllupper bestod Brudelaget af Bjærggaard, Havrvig, Aargab og Renderne, altsaa en Strækning af 2 Mil. Der kunde ogsaa være indtil en 20 Vogne. Naar man nu var mødt, blev man først beværtet med Brød (3: Smaabrød) og Brændevin, saa fik man Kaffe,

der næst Smørrebrød og saa Kaffe igjen. Efter hvert Hold Kaffe fik Mændene altid to Sorte. Saa skulde de til at kjøre, og naar de kom til „æ hvide Sande“, saa bedede de, d. v. s. Hestene fik Brød, og de selv fik en Dram til et Stykke tør Kage. De kjørte nu op til Nørre-Lyngvig, og der bedede de igjen. Lige saadan gjorde de ved Sandene overfor Holmsland. Her skulde de kjøre gennem Vandet, og mangel Gang, naar dette stod højt, maatte de have Aasættet bundet fast, da det ellers vilde løftes fra Undervognen. Var Vandstanden for høj til at kjøre, maatte de stalde ind der ovre paa Klitten og saa sejle over i Baade til Brøllund, hvor Folkene derfra saa maatte kjøre til Kirke med dem næste Dag¹⁾. Men kunde de kjøre selv over, lagde de sig ind et eller andet Sted hos Folk paa Holmsland, de var kjendte med, og som de paa andre Maader kunde gjøre Gjentjeneste; hver Kusk havde da sit Tilholdssted. Søndag Morgen samledes de alle i den Gaard, som Brudfolkene holdt sig til, og der blev de da beværtede med Kaffe og Smørrebrød, og saa tog Brudeparret til Kirken og blev viede. Derefter skulde Brudfølget hjemad og kjørte strags efter Kirketid. Naar de var komne over Sandene, bedede de paa selv-samme Pladser som før, og naar de kom forbi de hvide Sande, skulde de til at kjøre om Kap, da det Strøg godt egnede sig dertil. Blev nemlig Hestene løbske, kunde man nemt kjøre dem fast i Klitbakkerne, der her naaede helt til Stranden, og væltede man, kunde man ikke tage videre Skade i det løse Sand. Ved den Kapkjørsel gik det tit noget sluderet til. Trakteringen havde hver Vogn med sig i Vognskrinet. Naar Folkene kom til Brudens Hjem, hvor Brylluppet stod, fik de deres Mad, der begyndte med Suppe og Kjød. Siden fik de Æggeost, der nu aldeles er gaaet af Brug. Denne Ret var helt gul af Farve og var lavet af nymalket Mælk og Æg, der blev pisket

¹⁾ Holdtes Brylluppet om Vinteren, og der var Islæg, løb mange paa Skøjter hele Vejen, og naar Isen var god nok, kjørte man paa Slæder fjordlangs.

sammen, og naar Mælken var ostet, saa blev Æggeosten lagt op i Overkopper, og disse hvælvede over et større fladt Fad, saa Kagerne kom til at staa derpaa, naar Kopperne blev tagne bort, ved Siden af hinanden. Nu blev der trykket nogle Rosiner ned i disse Kager, og saa blev de budt om og spiste med varm Mjød, som man søbede til. Folk, der ikke havde rigtig gode Raad, brugte Øl dertil, sødet med Sirup. Efter Maden begyndte Gjæsterne at dandse, og saa fik de Kaffe med to Punse, derefter Smørrebrød og saa atter Kaffe og Punse. Saadan blev det ved at skifte, til de tog hjem.

Om Mandagen begyndte først ret Brylluppet. Der dandsedes Syvspring ude paa Agrene, i den Tid der blev rettet an, og Bordene blev gjorte i Stand. Alle Gjæsterne tog hverandre i Haand, baade gamle og unge, med Musiken i Spidsen, og der spilledes en underlig Melodi. Først om Tirsdagen takkede Gjæsterne af saadan hen ved Middagstid.

Kvindfolkene fik ved et saadant Bojel Sirup-Brændevin at drikke, enkelte Steder Vin.

Der dreves mangfoldige Kunster ved Bryllupperne. Nogle Spilopmagere tøjrede en Kok udenfor Kirkedøren, mens man var i Kirke, trak en Stud ind til Brudebordet, fik en Kalv ombunden med Halm, saa den var helt ukjendelig, og kom ind med i Dandsestuen o. s. v.

Begravelserne gik lige saadan for sig. Men der var sjælden nogen Kapkjørsel. Liget stod Natten over enten ved Sandene eller paa Holmsland. Ligfølget gik med en lille Letter hele Tiden, hvad der for Resten ej var underligt, naar man havde saa besværlig en Rejse at gjøre og skulde bede saa tit.

Da det var alt for lang en Vej for Konfirmanterne paa den sydligste Del af Klitten at gaa til Holmslands Præst og tilbage igjen én Dag, brugte de mere velhavende at tinge deres Børn ind i Kost hos en Mand paa Holmsland den Vinter. Men mange maatte jo gaa deres Tur, og jeg har selv været Vidne til Konfirmanternes

Vandring og har set baade Piger og Drenge vade over der, hvor man plejede at kjøre. Vandet gik dem helt op til Skrævet.

En af Iver Heydes Døtre vilde en Dag, hun kom fra Præst, gaa strandlangs paa Isen fra Havrvig, hvor hun havde været inde, og saa hjem. Det var nær Aften, da hun gik, og det varede ikke længe, inden hun slap i en Vaage. Hendes Broder paa Nygaard hørte hendes Skrig, men troede, at det var Maager. Da hun nu ikke kom hjem til sædvanlig Tid, og det blev ud paa Aftenen, gik der Bud op til Havrvig, og saa mærkede man jo, der var noget galt ved det. Der blev søgt efter hende, og omsider fandt man hende siddende død med Armene og Hovedet over Isen. Hun var frussen ihjel.

I Tidens Løb blev Nysogns Kirke bygget, og Klitten lagt dertil, men Kirkevejen blev for denne alligevel ikke synderlig forkortet, og til sine Tider kunde den endog nu være besværligere. I den seneste Tid er der raadet Bod paa meget, idet der er blevet bygget to Kirker paa selve Klitten og ansat en Præst, som bor midt imellem dem. Herom skal jeg senere meddele mere.

Holmboerne betragtede forhen Klitten som et fælles Overdrev og tog vist meget lidt Hensyn til Hegn og Fred for de faa Klitboeres Ejendomme. Disse havde inddiget, hvad de tilegnede sig, og udenfor Digerne var alt Fællede. Naar da en eller anden Klitbo fik i Sinde at tilegne sig noget mere Jord, inddigede han det uden videre og havde da det mere, men det kunde ogsaa somme Tider ske, at Holmboerne snart efter kunde komme og saa rive Digerne ned. Om Foraaret drev de deres Kreaturer, som skulde gaa og bjærge sig selv i Sommer-tiden, over Sandene, og saa kunde de gaa, som de vilde, til Efteraaret kom. Saadan blev det ved at gaa, til Udskiftningen foretoges 1780.

Hele Stranden hørte til Søgaard fra gammel Tid. Bjærggaard Rygning var ikke til før Udskiftningen.

Der var ingen Beboere fra sønderst i Havrvig og til Gabet. Da nu Udskiftningen foregik, tog Søgaard først sin Part, og det blev den yderste. Dernæst fik den en Lod længere nord paa Klitten, ti det var gjerne saadan for dem, der fik to Lodder, at de skulde have en for Sonden og en for Norden. Saa fik altsaa Søgaard al Ejendom fra Gabet til Havrvig Skjel. Hvad der laa udenfor Digerne betragtedes som Fællesskab og blev altsaa udskiftet imellem Klitboerne og saa Holmsland, der jo var fælles med dem om alt. Da der nu ingen Beboere var sonden for Havrvig, og dette ikke kunde blive ved at gaa for Strandedes Skyld, lod Søgaard Bjærggaard bygge paa nogle Bjærgknatter, og derfor fik den det Navn. Siden dels købte, dels tilbyttede Assessoren (H. P. Ammidsbøl) sig alle de Lodder, der laa mellem Bjærggaard og Havrvig, og som var blevne tillagte Holmboere, mod Lodder, han havde faaet i Holmbokjær, og som var dem meget mere belejlige. Selve Bjærggaard er altsaa privilegeret Jord, men de Lodder, han saadan erhvervede sig, er upriviligeret, og det er altsaa hele den nuværende Bjærggaard By. Det næste Hus, der blev bygget efter selve Bjærggaard, laa tæt ind til og beboedes af Rorkarlen Anders Iversen, Iver Heydes Fader. Det hørte der ingen Jord til. Men saa kom der Ildebrand, og Huset brændte af. Da det blev opbygget igjen, blev der lagt noget Jord til, og Huset flyttet længere nord, for Assessoren vilde nu ikke længere have et Hus saa tæt ved sin Gaard. For at faa Anders til at tage derned, gav han ham det Stykke Jord i Fæste. Den næste Bygning var vesten for og blev sat til en Førermand for et Skib, Assessoren vilde have der nede. Saa var der en dygtig Fisker fra Havrvig, Lavst Jensen, som fik det. Han anlagde foruden Havfiskeriet der ogsaa en Kjørepram gennem Gabet. Men Fiskeriet betalte sig ikke, og begge Dele gik til Grunde.

Klitboernes Afgift som Fæstere var bare Fisk: 12 til 14 Snese Hvidling, nogle Torsk og Skader. Der kom

en Fuldmægtig hvert Aar fra Søgaard og samlede al Fisken, der skulde svares

En gammel Mand i Havrvig fortæller om Hoveritiden:

„Naar vi gik til Hove, havde vi en god Pose med os, for kunde vi finde et Stykke Jærn, saa puttede vi det i Posen. Var vi ved Stranden, gjaldt det ogsaa om at faa en god Dragt med hjem. Der gik en og passede paa alt, hvad der drev op, og han havde et Jærn med sig, hvormed han ridsede H. P. A. paa det. Strandrideren og to Kjæppedrengene skulde se efter, naar et Skib var strandet. Disse to var udsendte af Herren eller hans Forvalter. Men de gjorde gjerne fælles Sag med Strandfogden og saa da efter alle tre at faa deres Part.

Der var ikke nær saa mange Strandfogder som nu, og Lenene var store. De havde en Ægtpind, og den gik fra den ene Strandfoged til den anden. Havde en kjørt i Dag, sendte han den til sin Nabo, og han skulde da kjøre næste Gang med Kjæppedrengene. De kunde komme, hvad Tid det skulde være, og den, hos hvem Ægtpinden fandtes, skulde kjøre med dem. „Hvor er Ægtpinden?“ sagde man. Saa snart et Skib strandede, skulde der sendes Bud til Søgaard.

Undertiden kunde der være en Øjentjener, som mældte Assessoren, at Klitboerne stjal ved Stranden, men han svarede da: „Ja, de skal jo have noget at holde Husene vedlige med“.

Strandtyveri er saa næsten uddød nu. Hovednæringen er at dyrke Jorden, da der kun strander lidt, siden man har faaet Jærnskibe, der gaar tilbunds med Ladning og samt.

Forhen tog vi det Rav, der fandtes i vort Len, og derfor skulde vi aarlig give 12 Lod Rav til Søgaard.“

Det er ret morsomt at høre de gamle paa Klitten fortælle om fordums Husbygning.

I gammel Tid kunde de føre et Hus op paa én Dag.

De samlede i længere Tid paa Sagerne, der skulde bruges, og havde Tømmeret liggende til Rede i Klitbjærgene, for det var jo Strandingsgods. Saa grov de Støtter (Suler) ned i en Række i Sandet, lagde der ovenpaa en Mast eller Raa, grov saa Stolper ned ved begge Sider, hvor Husets Ydervægge skulde være, og fæstede nu Sparrerne til Masten og til Stolperne med Spigere. Naar der saa var lægtet, grov de Flawwtørv (o: Flagetørv), som kunde være en 6, 8 Alen lange, og dem hængte de over Husets Overdel, saa Tørvene kunde naa over begge Sider. Naar de havde ligget der en 3, 4 Aar, tog Folkene dem ned og lagde nye paa. Der var Steder nok at grave dem, og de gamle var nu blevne saa udmærkede til Brændsel. Væggene blev satte op med Stavrer, og der blev svøbt en hel Del Rughalm-Baand om dem. Derefter blev der klasket Klæg imellem, og saa var Huset færdigt.

Rughalmen fik de ovre paa Holmsland, da der ingen Rug groede paa Klitten. Men Klæg havde man og Tømmer og Spigere og Tørv. De midterste Støtter kaldtes Suler, og Træet, der lagdes ovenpaa, Aasen.

En Mand i Havrvig fortæller, at de i hans Hjem havde en Lade, der kun var 6 Alen vid, og naar han stod og skulde tærsk i den, kunde han magelig række op til Aasen med Handelen af Plejlen. Nu er de allerfleste Huse store og rummelige, og man undres endog næsten over at se de mange store og velbyggede Gaarde, der ligger der klitlangs. Det kan jo ogsaa nok behøves at have gode, vel vedligeholdte Huse at bo i. Vel ligger man noget i Læ for Bjærgene, men Vinden er dog til sine Tider baade skarp og haard. Saaledes siger en Mand der ude, at han en Gang Dagen før Juleaften lagde 350 nye Mønnetørv op paa sin Gaard efter en Storm. Dertil kommer, at Ildebrændselet den Dag i Dag er meget vanskeligt og kostbart at faa, hvorfor der maa spares paa det, og man har nu ikke længere Raad til at bo i meget utætte Huse. Der kommer nu ikke meget Tømmer i Land, som kan bruges til Brændsel, da det

meste sælges til høje Priser paa Strandingsauktionerne, og i det hele strander der jo ikke saa mange Træskibe som forhen.

Tørvene maatte hentes inde i Landet i en Afstand af 2, 3 Mil, og man fæstede da sin Opmærksomhed i temmelig høj Grad paa, om man ikke selv kunde finde Brændselmateriale underneden Sandlaget. Bestræbelserne kronedes for saa vidt med Held, som Tørvejorden fandtes, men dette Brændsel bruges dog endnu ikke meget og vil vel næppe nogen Sinde faa nogen væsentlig Betydning, da Besværligheden ved at faa det er for stor (Sandlaget er nemlig i Regelen for tykt), og Brændselsmængden i Forhold dertil for lille. Tidligst fandt man Tørv paa Klitten. Degnen Sand skriver herom:

„De første Tørv, der brændtes her paa Holmsland fra Klitten, var en Kuriositet fra Annexgaardens nordre Klitlod, hvilken tillige med Gaardens øvrige Ejendomme Sognepræsten havde Opsigt med (og jeg, da Embedet var vakant). Jeg fandt nemlig 4 Læs Tørv gravede og tørre paa Lodden, hvilket jeg da meldte Pastor Outzen, og vi blev enige om, at Tørvene strags skulde hentes ved Fattigkjørsel til Hospitalet. Dette blev bekjendtgjort paa Ny- og Gammel-sogns Kirkestævne næste Søndag med Tilføjende, at vedkommende kunde faa Tørvene, naar de meldte sig hos en af os, men naturligvis meldte ingen sig.“

Senere fandt man paa at grave Tørv nede i Engene ved Von-Aa. Over Tørvejorden ligger 1 til 2 Alen Klæg, som først maa skaffes til Side, og neden under kan man da skjære indtil i 27 Tørvs Dybde, overhovedet saa langt ned, som man kan komme for Vand, og som det nogenledes kan betale Umagen. Ti det er naturligvis et strængt Arbejde at faa Tørvene op fra en saadan Dybde. Indtil 7 Arbejdere kan have nok at gjøre med at grave 5 Læs Tørv om Dagen. Paa den Maade kan det da nu siges, at Holmsland er ret godt forsynet med Tørv. Enkelte henter dem dog endnu østen for Ringkjøbing, men saa faar til Gjengjæld den nordlige Del af Klitten for en Del

sit Ildebrændsel fra Holmsland. Det sydligste af Klitten faar det dog fra Hemmet og Nørre-Bork eller nede fra Gabet. Det kjøres til Stranden der og sejles saa hjem.

Det oprindelige Udløb af Fjorden har sikkert været i Hovvig, og det har da stadig flyttet sig syd paa. Gamle Sagn beretter om, at det har været, hvor Byen Aargab nu ligger, og at den har Navn af, at man der maatte ro sig ind og ud med Aarer. Den ældre By blev bortskyllet, da Gabet dannedes, og man kan endnu nede i Jorden i en kortere Afstand fra den nuværende By finde Spor af Syldstenene fra en Del af Bygningerne i den gamle By. Klægod har Navn af en Odde af Klæg, som der havde afsat sig. Allernordligst i Bjærggaard ved den næstnorderste Gaard ligger Nymindsbjærg ned mod Fjorden, og der er tydelige Tegn for, at Gabet ogsaa her har været. Men det er i en endnu senere Tid. I Mands Minde har det som bekjendt flyttet sig en tre Fjerdingvej syd paa.

Tipperne har deres Oprindelse fra den Tid der var Sejlads gennem Gabet. Der lagde sig Grunde i Fjorden, som i Flodtiden overskylledes og i Ebbetiden overdages med et tyndt Lag Dynd. De har dog udviklet sig betydelig, siden Sejladsen hørte op, og nu hjælper Beboerne Naturen med at danne endnu mere, saa baade Tipper og Værn udvider sig hvert Aar. Der graves smalle Græstørv og lægges i lange Rækker med bredere Mellemlunde paa de endnu ikke tilgroede Strækninger. Imellem dem samler Dyndet sig til, og Græsvægsten begynder. Det er en betydelig Indtægt for de Folk, der har Værnparter at hæve Udbytte af. De haaber alle paa, at naar der er kommet et nyt Gab, skal der nok gro endnu flere Sande til og dannes store Engstrækninger i den sydlige, endnu ej tilgroede Del af Fjorden.

Syd for Nyminde Færgested er Hansnerbjærg. To Brødre, der hed Iver Hansen og Niels Hansen, byggede nogle Fiskerhytter og fiskede der, og saa solgte de Fiskene ovre i Landet. Men det har formodentlig ikke betalt sig, ti en Tid efter blev Hytterne brækkede ned.

I Dødmandsbjærg blev der kastet en stor vid Grav i Engelskmændenes Tid, og der blev de døde smidt ned i Snesevis. Det Bjærg har siden vogset sig stort.

En Mand i Havrvig fortæller, at han ogsaa har været med til at kaste døde Folk ned i Bjærgene. Det var i 1825, han var med sin Moder der nede. De fandt et Lig og fik en Mand til at hjælpe sig at kaste det ned.

I den Tid der var Krig med Engelskmændene, havde et engelsk Skib forvildet sig og var kommet noget nær ind mod Land. Saa stødte det paa en Fiskerbaad fra Klegod, og Skibsfolkene vilde nu vide af Mandskabet, hvor de var. Engelskmanden skød et Skud efter Baaden, og da den nu vilde søge til Land, sendte Skibet nok et Skud efter den, saa maatte de værsgod og op til ham. Saa hejsede han dem op paa Siden og tog deres Fisk, og dernæst vilde han have at vide, hvor de var fra. Førremanden skulde jo være „Sprokmester“ for dem, men han kunde aldrig et Ord engelsk. Han fortalte Englænderne, at de var under noget, de kaldte „Hundkotter og Nørre-Lyngvig og von der Rosenørn og von der Rankenspir“. Det var nu Husby Kirke, han mente med Rankenspir, og da de hørte det, vidste de, hvor de var, de betalte Fisken og lod Fiskerne rejse hjem igjen. Englænderne kunde jo ellers ikke forstaa et Ord af, hvad han sagde, men Husby Kirke var aftegnet paa deres Kort, og det kunde de forstaa. Det var vel en Bugt, han gav det Navn Hundkotter, eller kanske det var et af Bjærgene, og Rosenørn var deres Øvrighed.

Af slige Fortællinger kan man høre adskillige blandt Befolkningen, især Klitboerne, da Holmboerne staar paa et mere fremskredet Kulturstade, og mange af dem vel endog er komne saa vidt, at de lader haant om de gamle Overleveringer. Den rationalistiske Indflydelse gjorde sig i sin Tid meget gjældende paa Holmsland, og dens brændende Aande svier som bekjendt Romantikens Blomster af helt ind til Hjærteroden. Klitboerne er ikke blevne saa paavirkede heraf, og hos dem kan man da endnu faa

noget at høre, men de vil dog ikke ret ud til Fremmede med de Sagn, der gaar imellem dem. Deres Fortællinger drejer sig nærmest om ældre Strandinger og Forvarsler derfor, og saa berettes der meget om Præsterne Outzen og Abel, der hver paa sin Maade har gjort mere end almindeligt Indtryk paa Sindene. Jeg skal anføre et Par af disse Sagn her.

En Sønderhoning var gaaet ud fra Norge med en Ladning Træ. Det blev en svær Storm, og da han kom hjem, sagde han til Konen, at det var en forfærdelig Storm, han havde udstaaet. „Ja“, siger Konen, „det mærkede jeg nok, for jeg kom forbi dig undervejs“. Da var hun taget op til Norge, for det var netop St.-Hans Nat.

Den Nat svier de jo Troidene af der oppe i Norge, og her paa Egnen brænder de ogsaa Blus den Aften lige saa vel som i Velling, Rindom, He o. s. v. lige op til Vem. Men i Navr og Siir brænder de Pints-Vækild.

I Nørre Lyngvig var en gammel Hogs. Peter Krist. Kirk gik paa Hareskytteri oppe i Klitten, og som han nu gik og satte sig ved et Bjærg, kom Ane, klædte sig af og gav sig til at løbe der som en Hare. Han saa det tydelig og har selv fortalt det.

Bitte-Søvren i Havrvig var til Orlogs, og saa kom han saa langt omkring Jorden, at han bildte sig ind, han var lige underneden Ringkjøbing, og han sagde, at han kunde høre, de var ved at spille Kort inde ved en Værtshusholder, de kaldte Jens Sø, og denher gamle Jens Sø han stak med Klør Knægt, det kunde Bitte-Søvren tydelig skjønte, saadan fortalte han da, den Gang han kom hjem igjen fra hans Rejse.

Knud Gab boede i Hvingel i He Sogn og var en stor, svær Mand med en meget bred Mund. Han var til Fru Ammidbøls Auktion, og da er der en, der siger til

ham: „God Dag, det er vel dig, de kalder Knud Gab“. Men han svarede blot: „Er det ikke dig, de kalder Jens Flab?“ Saa havde han det.

I Rødklit paa Holmsland boede en gammel Kvinde, de kaldte Sluøre-Povl, men hendes rigtige Navn var Else Povlsdatter. Hun fik dette Øgenavn, fordi hun altid, i hvad Vejr der saa var paa Sky, gik med alle hendes Skjorter oppe over Hovedet, undtagen det inderste. I andre Ting var hun ogsaa en Særling. Sit Brød hængte hun altid op ved Loftet i en Strikke, og inde i Stuen havde hun smurt en hel Mængde Lerklatter og Lerbænke op, som var pænt glattede af og var bestemte til at sidde paa. Et andet underligt Kvindfolk hed Maren Nøww. Det var saadan en grim en, der laa i med en gift Mand og havde et uægte Barn, som var en Tulli. For hende gjaldt det om at komme til at se rødhusset og fyldig ud i Ansigtet og komme til at ligne et Karlfolk, hvorfor hun altid gik med et Tørklæde bundet fast om Halsen, saa kom hun jo til at se stor ud i Hovedet. De to kom op at skjændes en Gang, og Else bebrejdede Maren, at hun var saadan en grimme Horekvinde. „Ja“, sagde Maren, „du kan sagtens; det er nemt at værgen den Mødding, der kommer ingen Kokke paa at skrabe“.

For noget over 200 Aar siden fandtes udenfor Søgaard paa Holmsland et lille spædt Pigebarn, indsvøbt i et Skjort. Ejeren tog det til sig og opdrog det tillige med begge sine egne Sønner. Da de blev vogsne, kom de begge til at holde af hende, og det bevirkede et saadant Had imellem dem, at den ældste pønsede paa at skaffe sig af med Broderen. Da de en Dag havde været ude at fiske og om Aftenen sejlede op ad Aaen, gav han ham et Stød, saa han styrtede over Bord. Jeg véd ikke, hvad Grund han ved Hjemkomsten gav for Broderens Udeblivelse, men den maa have været tilfredsstillende, eftersom Pigen noget efter samtykkede i at ægte Morderen. Efter nogle

Aars Forløb sejlede han med sin Kone og Fader over til Ringkjøbing og opdagede da paa det Sted, hvor Broderen var stødt ud, en lille Plet Rør, skruet i Form af en Baad. Det Syn bragte ham ud af Fatning, han talte højt om sin Forbrydelse, og man mærkede snart, at hans Forstand var borte. Det havde forekommet ham, at Rørene havde hvisket om hans Forbrydelse. og han talte nu derom, men ingen andre end hans Kone anede Sammenhængen. Det var vist Aarsag til hendes tidlige Død. Rørpletten fik Navn af „Dødningbaaden“¹⁾.

Søgaard skal være brændt tre Gange. Første Gang den brændte, ejedes den af en Krigsraad, om hvem Folk sagde, at han hverken troede paa Gud eller Fanden. En Dag, da det tordnede og lynede voldsomt, stod han i sin Dør og saa paa, at det slog ned i Vesterhavet. „Mon det ikke ogsaa kunde brænde Havet op?“ sagde han spottende. Men i det samme slog det ned i hans egen Gaard. Han bad sine Karle at redde hans bedste Vogn, det var det eneste, han brød sig om, men det var dem umuligt, der blev ikke en Stump reddet.

Det er et Sagn blandt Folk, at Gaarden skulde brænde hvert 50de Aar. Senere er den brændt 1844 (hvorom senere) og 1862. Den store Hovlade brændte 1844, men da reddedes Vaaningshuset, som imidlertid ikke var den gamle Hovedbygning, der var bleven nedreven nogle Aar før. 1862 Torsdagen før Fastelavn brændte som sædvanlig de tre Udhuse. Jeg stod i Husby og saa tydelig Branden.

E. T. K.

Hr. Outzen var en Gang nede paa Klitten paa Skolebesøg. Det blev saa Aften, inden han kjørte tilbage. Der skal da være kommet en Kvindeskikkelse til Vognen da de kom forbi Langbjærg, og hun satte sig op ved Siden af Præsten, hvor hun begyndte at løse hans Præstekrave af. Hun lod ham tillige høre, at han havde set mildt til et Fruentimmer ved Holmslands Kirke. Da skal Hr. Outzen have befalet Kusken at staa af og tage det

¹⁾ Efter S. Grundtvigs haandskrevne Samlinger.

venstre Baghjul og smide op i Vognen, dernæst befale hende at bære Vognagslen. Den blev hun ved at bære, til de kom over æ Sande, og saa manede han hende ned i Langbjærg.

En anden fortæller, at Præsten ikke var forsigtig nok, da han var ved at mane Gjengangersken. Han vilde have sagt Bloksbjærg, men sagde Blaabjærg, og der blev hun saa sat ned. Da de kom i Præstegaarden, slap Gjengangersken Vognagslen, saa den faldt ned og knækkede.

Degnen Sand fortæller det samme Sagn saalunde:

En Aften silde, da Pastor Outzen og Palle Degn kjørte hjem fra et Bryllup paa Klitten, kom en Gjengangerske og satte sig paa Vognen, saa at Hestene ej længere kunde trække denne. Hun skal have født et Foster i Dølgemaal og saa aflivet det og puttet det ned i den saakaldte Tyvemose. Hun sad og svøbte Barnet, da de kom forbi. Præsten turde ej indlade sig med hende, men overlod det til Degnen at mane hende. Hun bebrejdede ham, at han havde stjålet et Hvedebrød, og han greb i Lommen og kastede 2 Skilling derfor, sigende at have gjort det af Sult under sin Skolegang. Under Maningen tog han fejl og sagde Langbjærg i Steden for Blaabjærg. Der skal hun altsaa sidde, og Bjærget findes tæt ved bemældte Mose.

Jens Kristian Tarbensen i Bjærggaard fortæller:

Hr. Outzen var først Kapellan hos Sognepræsten Hr. Borgen. Denne blev saa syg. Nu gjaldt det om at være den første til at komme ned til Søgaard for at faa Kaldet, da Ejeren der havde jus patronatus. Han havde i længere Tid hans Støvler staaende pudset ved Sengen hver Aften og hans pæne Kjole hængende paa et bestemt Sted, for at han strags kunde jage sig i det, naar Budet kom. Saa døde Borgen omsider hen ad Morgenstunden, og samme Morgen mødte Outzen og bad om Kaldet. Der kom flere, men han var den første og fik det ogsaa.

Han var en udmærket Prædikant, men længere hen i Tiden vilde han gjerne gaa til Kroes, og det tog vel megen Overhaand. Han sad og svirede med Sognefolkene til ud paa Natten. Der har ligget to Gaarde tæt sammen østen for Bollerup i Gammel-Sogn. Der boede en Mand, som vilde have en Datter gift. I de Dage holdt de Trolovelse, og Outzen var med. Derefter blev saa Brylluppet holdt. Ved den Trolovelse kommer de ogsaa i Snak om Bibelen. Saa siger Hr. Outzen, at det var ikke sandt alt det, der staar i Bibelen. Saa tager Jakob Tarbensen Ordet og siger: „Vil De saa ikke lige gjøre mig den Tjeneste en Dag, naar a kommer ned til Dem med min Bibel, at rive mig de Blade af, der ikke er paalidelige, saa bliver den ikke saa stor, og a kan bedre læse den igjennem.“

Ved det Gilde ad Midsommer, de kalder Krandsild, var Hr. Outzen kjørende ud til Klitten. Han holder ved en Gaard og kommer ind og faar nogle Punse. Saa siger en gammel Kone: „Det er snart for længe at lade Deres Bæster staa, Hr. Pastor“. — „Aa, lad dem kuns staa, de staar ikke op paa Dommedag, lige saa lidt som vi andre“. Det gav den gamle Kone saadant et Stød, at hun havde ondt ved at forvinde det.

En meget gammel Kone har fortalt mig følgende: „Provst Abel havde en Mand at tjene sig, der hed Frederik, det var en forfærdelig Skjælm. En Gang han vidste, der skulde komme Fremmede i Præstegaarden, havde han sat sig paa Naturens Vegne midt i en Havegang, som han vidste, de vilde gaa i Dagen efter. Men da det samme Aften var Sengetid, sender Provsten Bud efter Frederik, om han vilde ikke gaa ned og gjøre den Gang ren inden i Morgen. Provsten havde været i Ringkjøbing og kom silde hjem, men aldrig saa saare han kom, sendte han Bud efter Manden.

En anden Gang havde Provsten med hele Familien været i Ringkjøbing. Da havde Pigerne bagt en Flæskpandekage, og min Moster var med til det. Som de nu

er færdige og skal til at spise, kører Vognen i detsamme ind i Gaarden. Strags tager en af Pigerne Pandekagen, ruller den sammen og smider den fram for Svinene. Provsten staar af Vognen, gaar lige ind til Pigerne og siger: „I maa nok bage Pandekager, men I skal ikke give Svinene dem“. Den Historie er sandfærdig.

En Aften over Midnat samme Frederik kom hjem, saa han Lys i Præstens Studerekammer. Han listede sig paa Hosesokker op og keg ind ved Gardinerne, men blev meget forskrækket, da der midt paa Gulvet laa en stor Puddelhund med store, gloende Øjne. Han listede sig forsigtig tilbage og gik i Seng. Men Morgenens efter kalder Provsten ham op og siger: „En anden Gang, naar du ser Lys i mit Kammer, skal du blot gaa i Seng og holde din Næse derfra“.

Da Provst Abel var kommen ud til Vilstrup og Eltang, besøgte han en Gang Holmsland og kørte gennem Kloster. Der staar to Koner, den ene hed Maren Aalborg og havde et Træben, den anden Maren Børe. Han rækker en Specie ud af Vognen til Maren Aalborg og siger: „Den skal I have“. Da han nu var kjørt videre, vilde Maren Børe have Halvparten, idet hun holdt sig ved, at Provsten havde sagt I. Da han kom til Holmslands Mølle, skikkede han Bud tilbage igjen, at den Skilling, han havde flyet Maren Aalborg, var til hende og ikke til Maren Børe. Ingen havde han talt med, og alle forundrede sig over, at han kunde vide, hun vilde tilegne sig Part i den.

Docent N. J. Fjord har om Hr. Nyrop fortalt mig følgende:

Da han kom til Embedet og skulde til at have Besætning kjøbt, henvendte han sig til Morten Vejlgård paa Søgaard, hvem man havde anbefalet ham som en meget dygtig Hestehandler, og spurgte ham, om han ikke havde et Par gode Heste, han vilde sælge ham. „Nej, jeg vil ingen Heste sælge til Præsten,“ svarede Morten,

„men jeg skal se at købe ham et Par“. Naa ja, det var jo saa meget godt, og det varede heller ikke længe, inden han indfandt sig i Præstegaarden med et Par gode Heste, som han havde købt for en rigtig billig Pris. Han vilde nemlig hellere købe billigt af en anden end sælge dyrt til Præsten, der havde vist ham saa stor Tillid, og det førte til, at Præsten og Morten altid var de bedste Venner, den Vennetjeneste glemte Hr. Nyrop ham aldrig.

Holmsland har i Oldtiden været skovbegroet lige saa vel som hele det øvrige Land, hvilket kan sees af, at der i den lavere Jordbund ofte findes større og mindre Træer liggende i uforraadnet Tilstand. Det er mest Eg. Denne Urskov er dog forlængst gaaet til Grunde, og i Mands Minde har der paa Øen kun været yderst faa Træer, naar undtages dem, der gror i Præstegaardshaven. Denne er nemlig baade stor og anselig. Østen for Gaardene er i Regelen en lille bitte Have omhegnet med Stakit, og deri kan staa et Par enkelte forkrøblede Træer eller Buske. Saadan har det været, saa længe jeg kan huske, og der er endnu ikke synderlig Fremgang i Træplantning og Havedyrkning. Fra min tidligste Barndom kan jeg mindes et stort Pæretræ ved det Hus i Nysøgn's Kloster, som min Moder beboede, og i Bandsby en ret anselig Have nord for en Gaard.

Der er ogsaa paa Øen nogle af Menneskehaand opkastede Høje, hvori er fundne store og smaa Sten, sorte Lerpotter med brændte Menneskeben, og i én Høj et Guldarmbaand, der indsendtes til det kgl. Kunstkammer, og hvis Værdi udbetaltes Finderen. 1840 var endnu 3 Høje urørte.

Paa Mogensgaards Mark i Gammel-Sogn ligger T u e s-høj, og op til Vester derfra laa forhen 4 Gravhøje, men de 2 er nu sløjfede. Lige i Kanten af Strandsbjærg ligger Klundthøj. Langs med hele Øens søndre Strand er en ret høj Strandbrink, og det er denne, der kaldes S t r a n d s-

bjærg. Kun paa ét Sted er den noget lavere, nemlig lidt vest for Gammel-Sogns Kirke. Det er paa denne Brink, Kirken er bygget, og langs hen ad den løber en gammel Byvej, bestemt til at forbinde den østre Del af Landet med den vestre.

Øen har en Gang været flere indbyrdes adskilte Holme. Man kan tydelig endnu skjelne mellem tre større, hvoraf da vel Gl.-Sogns Ø har været den først bebyggede. Der gaar vest for Gl.-Sogns Kirke en Lavning fra Strandsbjærg op i Nordøst og tilsidst tabende sig i Engen ud mod Von-Aa. Nærmest Strandsbjærg er Horsvig, som nu for en Del er opfyldt, men paa Bykortet er anført som Sø og ej matrikuleret, altsaa endnu ej skyldsat. Videre frem kaldes Lavningen for Gaden, saa Lukkerne, saa Maden og nærmest ved Bandsby Sø: Sætungen. Udfor Horsvig er Strandsbjærg tydelig meget lavere end ellers, og man fortæller ogsaa, at Fjorden undertiden har skyllet derover og er gaaet ind ad Mogensgaards Port, hvilket dog nu ikke kan være Tilfældet. Der siges ogsaa, at gamle Folk har stanget Aal i Horsvig.

Dernæst er en fordums Vandforbindelse i Øst og Vest endnu meget kjendelig, og den skiller Ny-Sogns Kirke fra Præstegaarden, som ligger paa den søndre Holm og derfor forhen altid kaldtes Sønderholms Præstegaard. Kloster, Bandsby og Røjklit ligger paa den nordre Holm, der optager hele Øens Nordside. Lavningen begynder for Østen henne i Engene ved Von-Aa, kaldes først Bandsby Sø, der nu om Sommeren er tør, og fortsætter sig saa i Gadgaardskjær, som naar helt hen til Kloster og nu er lav Eng. Vesten for Kirken kaldes Sænkningen Paaflod Sø, hvilken i Nordvest staar i Forbindelse med Røjklit Sø, som findes lige ude ved Sandene. De to sidstnævnte Lavninger (eller Søer) er endnu ej tørre om Sommeren.

Ved at bortføre noget Jord tæt syd for Mogensgaard fandtes i vor Tid halvanden til to Alen neden for Jordens Overflade en hel Del gamle Grundvolde af Bygninger,

Kampestensgulv, Ler-Logulve, en gammel Skorsten opsat af Kampesten, en gammel Kværnsten, som de har været brugte til at lave Boghvedegryn paa, ja endog en Flaskehals, samt Aske, Potteskaar og Kampesten, der var skjønnede af Ilden. Den bortskaffede Jord, der blev ført ned paa den gamle Fjordgrund i Horsvig, var rigtig fed Jord, saa det var tydeligt, at de Huse, her havde staaet, ikke var ødelagte af Sandflugt, men af Oversvømmelse. Vesten for Lavningen (som før er omtalt, og hvorefter Horsvig er en Del) kan hele Vejen langs Gaden findes Aske i Jorden, men aldrig Mursten, hvilket tyder paa, at her har været en hel Del lerklinede Huse. Navnet Gaden peger hen paa disse Huse.

Holm- og Klitboerne er gjæstfri, tjenstvillige og fredsommelige i det hele. Man kan vel ogsaa nok sige, at de er ret sparsommelige, men de faar dog en meget bedre Føde end Folkene paa Heden længere inde i Landet, og naar man ser dem spise Fisk, kan man just ikke rose dem for Tarvelighed. Paa Klitten er denne deres Hovednæring, og de spiser rigelig deraf. Men ogsaa af andet Sul bruges der i Regelen store Mængder¹⁾. Drukkenheden var en Tidlang i Tiltagende, men er nu atter aftagen noget. Dog drikkes der endnu et Udal af smaa Sorte (o: Kaffeponse), og enhver Fremmed, der i det hele bliver beværtet, faar mangt et Sted en saadan i Tilgift. Arbejdsmøden er især paa Klitten noget betinget. Fiskerne har Lyst til at være paa Havet og ej til synderlig andet, saa de langt fra er udholdende Arbejdere, ikke just fordi de mangler Kræfter, men fordi det skorter paa Stadighed. De kan have travlt med meget lidt. Det manges Gang besværlige og farefulde Fiskerliv giver undertiden en rigelig Fortjeneste, og Føden kommer alligevel lettere for disse Folk end ved sejt, udholdende Arbejde som Arbejdsmand og Jordbruger. Det at Fortjenesten kommer i Slumper og undertiden endog i store

¹⁾ Dog ikke af Kalvekød, som særlig Klitboerne ej godt kan spise. Dette sælges nu til fine Folk i Ringkjøbing.

Slumper, giver ej et saa udholdende Arbejderfolk, som hvis den kom jævn og daglig. Af en enkelt Stranding eller et enkelt Fiskerdræt kan leves i ikke saa faa Dage, og dette har ført til en Levevis og en Livsbetragtning, der i meget ligner Beboernes i de af Naturen rigt udstyrede sydlige Lande.

Velstanden har forhen kun været ringe. Man boede i usle Hytter, og i Hoveritiden var man Fæstebønder til Søgaard. Kun nogle enkelte Gaarde hørte til Ribe Stifts Provsti. Siden 1799 har Hoveriet været afløst, men med Velværet var det i lange Tider kun smaat, hvori de uforholdsmæssig store kommunale Byrder nærmest var Skyld. Velstanden har dog i den senere Tid bedret sig betydelig.

Man er ej ret tilfreds med den kommunale Ordning. Klitboerne siger: „Vi var tilfreds, vi var skilte fra Holmsland, ti vi yder tre Gange mere til Kommunen, end vi faar igjen“, og Holmboerne siger: „Var vi blot af med Klitten, saa kunde vi sagtens, ti den yder ikke mere i kommunal Henseende, end den lige kan betale sit Skolevæsen med“. Men da der kun er 2 offentlige Skoler, derimod 8 Biskoler, hvis Lærere kun lønnes lavt, er Udgifterne dertil ej store. Vejvæsenet koster ej heller meget der ude. Der er en Mængde Huse paa Klitten beboede af Fiskere, og især i Holmslands vestlige Del er der ogsaa en Del Huse, saa det kan vel gaa lige op. Det er ikke godt at sige, hvilken Part der har Ret, da Klitten kun har lidt Hartkorn og ikke heller forlanger synderligt hverken til Fattig-, Skole- eller Vejvæsen.

Forhen har det skortet betydeligt paa Renligheden, særlig paa Klitten, men der er en betydelig Fremgang i Ordenssands og huslig Hygge. I de fleste Gaarde ser der nu meget pænt ud, og man faar aldeles ikke Indtryk af at være paa en Egn, der staar tilbage i Kulturudvikling. Folk er meget vel oplyste og ret godt med i Tidens brændende Spørgsmaal. Ogsaa paa aandelige Omraader er ældre Sløvhed vegen bort, og de unge ser i det hele ud til at være vaagne og have Interesse for, hvad Ung-

dommen i det hele skal have til Opgaver. At der er braadne Kar her som overalt, er en Selvfølge, og at Sædelighedsforholdene nu kunde være lidt bedre, er et fromt Ønske, som man maa udtale for hver enkelt dansk Landsdels Vedkommende. Man ser ved første Øjekast, at Befolkningen er et kraftigt og sundt Folk, og at den i sjælelig Henseende ej heller er vantreven, kan skjønnes af, at flere særdeles dygtige og bekjendte Folk her har haft deres Hjemstavn.

Et Par Notitser faar her endnu have Plads.

1860 opførtes en Bro med to Dæmninger over Von-Aa ind til Ringkjøbing. Forhen kørte man over i et Vadested, men Vandet gik i Regeln helt op i Vognens Aasæt. Som Dreng har jeg været med til at blive befordret fra Øen paa denne Maade. Om Vinteren var Forbindelsen med Fastlandet meget vanskelig, og derfor var Bygningen af denne Bro et stort Fremskridt. 1862 opførtes ligeledes en Bro over Sandene, saa Klitten nu kom i stadig Forbindelse med Øen, hvilket i kirkelig Henseende havde meget stor Betydning.

Den førstnævnte Bro blev 1864 af Fjenden stukken i Brand paa tre Steder, men senere fik Ringkjøbingboerne dog Lov til at slukke Ilden.

1868 i Juli opstilledes Telegrafstænger fra Ringkjøbing tværs over Holmsland langs Landevejen og Broen over Sandene, og d. 5te September samme Aar blev Telegrafteret nedlagt i Havet ved Søndervig til Newbiggin i England. Nu er der ogsaa anlagt Telefonledning langs hele Klitten, der gjør stor Nytte i mange Tilfælde, især dog under Strandinger.

1865 blev den af Løjtnant Bagge opførte Dæmning fra Klegod Strand til Kristen Mogensens Hus paa Holmsland færdig. Men da den ikke var bleven forsvarlig beklædt, gjenembrødes den noget sildigere paa Efteraaret, og kort efter sprængte Fjordens meget høje Vande den ved Lodbjærg til Hovvig opførte Dæmning. Nu strømmede Vandet ind og fyldte Vest-Stadil Fjord. Der havde været

kostet betydeligt paa Tørlægningsanlæg der, og meget Arbejde og mange Penge var nu spildt.

Der har paa Holmsland været en Herregaard kaldet
Søgaard,

beliggende et lille Stykke nord for Bandsby og umiddelbart nede imod Engene, der forhen har været overfyldte af Vand, saa Fjorden har skyllet lige op imod Havediget. Man paastaar, at der har været et Havneanlæg der ind til, saa Skibe kunde sejle lige ind til Gaarden. Det har været en ret anselig Herregaard i ældre Tid, og den har ejet ej alene en meget betydelig Forstrand, men og en hel Del Bøndergods (næsten hele Holmsland m. m.), som nu forlængst er bortsolgt, og selve Gaarden er da ogsaa helt forsvunden som Herreborg med al sin Herlighed. Gaardens Ejere skal jeg i det efterfølgende nævne, saa vidt jeg har kunnet faa Oplysning om dem; men jeg maa dog nødvendig bemærke, at Sagen har haft sin store Vanskelighed, fordi der i Ty er en Gaard af samme Navn og ligeledes en paa Sjælland, og det ej har været let, ja endog i enkelte Tilfælde umuligt at afgjøre, hvilken af Gaardene der i de gamle Optegnelser mentes.

1. Søren Stygge. 1497.

De ældste danske Arkivregistraturer har III B 227 følgende: Søffren Styggis aff Søgaard gauffue-breff paa hans rettighed j thend gaard, kallis Sø. liggendis j Tøring sogn, som hannd haffuer jndgiffuid med hans datter jomfru Kierster¹⁾. Vnder datum 1497.

I Niels Clementssøns Gjældbog for 1500, der er aftrykt i Saml. for jydsk Hist. og Top., 2 Række I, S. 199, anføres for Ny-Sogn: Seuren Stycke 36 marc for 1 sort legsk oc 12 marc for 1 sort nersk, han købte mek aff feria qvarta post Dionisii anno domini 1502.

Per Stycke 10 marc iek [lede] hannum; han war tha hiemme hos brodhren Seuren Stykke.

De antages at være Sønner af Christen Stygge til Randrup og Fru Ellen Juel.

¹⁾ Ved hendes Indflytning i Gudum Kloster.

2. Niels Stygge. Nævnes 1579, 1580 og 1583. Har Gods i Gislum Herred.

I Klevenfeldts Stamtavler anføres: Niels Stygge til Sjøgaard og Gulderupgaard, Søn af Envold Stygge til Todbølle og Berette Dyre c. 1547. Forlehnet med Romsdalens Lehn efter Otto Brochenhuus mod 200 Dalers aarl. Afgift d. 4. Martij 1598. Norske Reg. No. 3.

I Rigsarkivet findes følgende Dokument, her dog kun meddelt i Uddrag:

1585. Dom imellem Niels Stygge til Nøragergaard og ærlig og velbyrdig Niels Stygge til Søgaard paa hans Hustrues, ærlig og velbyrdig Fru Else Munkes Vegne, mien (?) for^{ne} Niels Stygge til Søgaard at skulle efter Loven have haft og sig antaget og som en lovlig Værge være pligtig til at gjøre hannem Rede og Regnskab fore, hvis hende arveligen er tilkommen og hende tilhørde, fra det første han blev hendes Værge, og til hun blev gift. Derimod haver Niels Stygge til Søgaard beret sig af hendes Gods og Indkomst intet at have bekommet eller oppebaaret, meden at Fru Elses Mormoder, afgangen Fru Biart til Kindbøl skal have samme Indkomst og Rente oppebaaret, og intet han sig dermed haver befattet, menendes hendes Arvinger derfor at være pligtige dertil at svare, som er ærlig og velbyrdig Jørgen Høeg til Klarupgaard, Erik Kaas til Aas og deres Medarvinger. Da først berette og tiltale for^{ne} Niels Stygge til Nøragergaard for^{ne} Niels Stygge til Søgaard og berette, hvorledes han skulde være Niels Stygges til Nøragergaard hans Hustrues Morbroder, og han efter Loven var hendes rette Værge, og tilmed er han tildømt samme Værgemaal at skulle forestaa, og fremlagde en Dom, som ærlig og velbyrdig salig Palle Juel, Hans Stygge med flere gode Mænd udgivet haver Aar 1566 den Tirsdag næst efter Sanct Petri ad vincula, lydendes, at de haver tildømt Niels Stygge til Gullerupgaard at være det Barns Værge, som Jesper Munk med Fru Biartis Datter havde, som er hans rette Søsterbarn. Med flere Ord og Tale, dennem derimellem var, da efter Tiltale, Gjensvar og Sagens Lejlighed, saa og efterdi Loven medfører, at hvo som Værge er, han skal agte den Koste, han haver for de Børn, og hvad som over er, det skal ganske Børnene til Framtarv, og efterdi for^{ne} Niels Stygge til Søgaard haver efter Loven været for^{ne} Fru Elses Lavværge og er tildømt hendes

Værge at være, og han selv bekjender af hendes Løsøre til sig at have annammet og oppebaaret, til med saa bevises ved Fru Berthes Brev, som Niels Stygge til Søgaard selv udi Rettelægger, at Tjenerne haver tilbuden hannem deres Tjeneste og Skyld og Landgilde, saa at samme Gods eller for^{ne} Fru Elses Indkomst ikke er hannem bleven forholdet, men mere synes, og der med bevises af hans Forsømmelse der imod at være efterlagt, da efter slig og andre omstændige Lejligheder og efter Loven, haver vi saa derpaa afsagt for Rette, at for^{ne} Niels Stygge til Søgaard er pligtig som en lovlig Værge at gjøre for^{ne} Niels Stygge til Nøragergaard paa hans Hustrues for^{ne} Fru Elses Vegne klar, nøjagtig og lovlig Rede og Regnskab saa og for alle Oppebørsel af hendes Gods, vist og uvist, imidlertid han hendes Værge været haver, kan være oppebaaret, saa og for Indtægt og Udgift, fra det første han blev hendes Værge, og til han blev samme Værgemaal lovlig fraskilt efter Loven, og bør hannem for sin Kost og Tæring og Umag efter Loven af for^{ne} Oppebørsel den tredie Penning at have, og saavidt som det kan skjellig og lovlig bevises, for^{ne} Fru Berthe af samme Fru Elses Landgilde og Indkomst kan have oppebaaret, da bør hendes Arvinger derfor at stande ham til Rette, som det sig bør.

3. Otto Kaas. Han var Søn af Erik Kaas til Aas. 1565. Denne havde følgende Sønner:

Klaus Kaas til Sø og Strandet.

Otto Kaas til Nandrup og Lønsgaard.

Mogens Kaas til Lyngholm, gift med Margrete Vestenie, Datter af Erik Vestenie til Sæbygaard og Sofie Beck.

Erik Kaas var gift 1) med Ellen Juel, Datter af Mogens Mogensen Juel til Knivholt og Ingeborg Galskyt. 1 Datter. 2) med Johanne Stygge, Datter af Enevold Stygge til Todbøl og Berte Dyre. 1 Søn. 3) med Berte Ulfeld, Datter af Klaus Ulfeld til Rødkilde og Dorte Ovesdatter Lunge. 4 Børn. Gift 1577, † 1593.

Da Erik Kaas altsaa var gift med Søster til førnævnte Ejer af Søgaard, Niels Stygge, er det ej underligt, at Sønnen Otto erhverver Ejendomsret til Gaarden.

Otto Kaas skrives til Nandrup 1635 og Lønsgaard

1633. Han var gift 1) med Regitse Vestenie, Datter af Erik Vestenie og Sofie Beck, altsaa han og hans Broder Mogens gift med 2 Søstre. 2) 1643 med Lisbeth Rosenkrantz, Datter af Otto Kristoffer Rosenkrantz til Boller og Sidsel Podebusk, Enke efter Hans Pogwisch til Damsbo. 2 Børn.

Fru Regitse er bleven bekjendt ved hendes Strid med Sognepræsten Hr. Lambert, hvilken Strid har forplantet sig i Folkesagnet lige til vore Dage. I „Jydske Tegnelse“ findes følgende Kongebreve:

Christianus quartus Helsze eder Osz Elsch. Predbiørn gyldenstiern thill Woszborg, wor mand Raad och embitzmand paa wort Slot Böffling, saa och hederlig och høilert mandt M. Peder Hegelund, Superintendent wdi Riber Stickt, K. och Euindelig med Gud och wor Naade, Wider, epthersom wi Naadigst komme wdi forfaring wdaff Osz Elsch. Anders Droszelbiern, wor mand, thiener och befalingsmand paa wort slott Holbeck, hans schrifftlig beretning, huorledis Osz Elsch. Fru Regitze Westenj sig schall haffue wnderstaait at thillucke holm kircke dør, saa presten wdi nogle søndager paa rad icke haffuer kundgiort den thillbørilig thieniste, som det sig burde, Almuen thill største forargelse; wdi lige maade forfare wi, huorledis sig schall begiffue nogen miszforstandt och wenighed imellom Osz Elsch. Her Lambert Laugiszøn, Sogneprest paa for^{ne} Holm och menige Sognemend Der samme stedtz saa och den affgangne prestis eptherladendis hustrue om for^{ne} Holms kald, som hand nu nyligen at betiene schall werre thilforordnitt, och anden thilfelde. Tha bede wi eder, wille Och her med befale och fuldmacht giffue, atth med allerførste leilighed eder thil for^{ne} Holm begiffuer, indsteffnendis alle for^{ne} Parter for eder wdi rette och siden grandgiffueligen forfarre om for^{ne} F. Regitzis forseelsze. Deszligiste, om For^{ne} H. Lambert kand findis sig saa vthilbøriligen emod Sognemendene eller encken at haffue forholdett, som hand forschyldis forre eller icke,

¹⁾ Man har ogsaa ment, at Christen Prip har ejet Søgaard (1620), og hans Søn Iver Prip (1621). I alt Fald skrives Christen Prip til Søgaard, men maaske det er Gaarden i Ty af samme Navn. Christen var gift med Dorte Vestenie og havde 6 Børn, og Ivers Søster Margrete var gift med Klaus Kaas til Sø og Strandet 1627. Se her foran. Personalhist. Tidsskr. V. 10.

och siden alle for^{ne} parter ved en Endelig domb och Sententz adschillier. Giffuendis fra eder beschreffuit, huis i wdi den sag for^{ne} wederparter emellom forhandlendis eller dømmendes wordet, wnder eders hender och Segell, som i ville Antsuarre och werre bekientt.

Schanderborg 28. October 1608.

Wor sønderlig gunst thilforn. Wider, att ephthersom wi nogen thid siden forleden naadigst ere kommen wdj forfaring, huorledis Osz Elsch. Otte Kaasz thill Søgaard, wor mand och thiener, hans hustru schall haffue wnderstandett sig at thillucke Kirckedøren for hindis sognekircke, saa att presten derudoffuer icke haffuer kundt giort hans thilbørlig thieniste fyllist, som det sig burde, for huilcken hindis forseelsze i och kort forleden haffuer bekommit Woris Naadig^{ste} befalingh, hannom at thilthalle och forfølge. Tha ephtherdi Wi formedelst gott folckes forbøn schyld samme hindis forseelse paa thenne gang haffuer ephtherlatt, dog med slig Condition; att for^{ne} hindis hoszbond thill neste scholle schulle wdgiffue ett hunder Daller. Beder Wj eder och wille, Attj for^{ne} ett hunder Daller med første leilighz aff for^{ne} Otte Kaasz wdfordrer och siden forordner thill Schollen wdi wor kiøbsted Ringkiøbing¹⁾, Wdsettendis dennom thill Wisze folck paa rente, wdaff huilcken Summa scholen Aarligen thill en Wisz thid wden lang kraff och ephthermaning kand bekomme sin rente.

Horsens 28. Januarij 1609.

Otto Kaas boede 1626 paa Hindø, og, som det lader til, endnu mens Fru Regitse levede. Hvordan dette forholder sig, kan jeg ikke oplyse²⁾. Senere flyttede han, som vi har set, til Lønsgaard og solgte Hindø til Niels Krag paa Voldbjærg. En Skrivelse om Stolestader i Ny Kirke er os opbevareti „Jydske Registre“ og lyder saaledes:

Efftersom os Elschl. Otte Krag etc. hos os vnderd. lader Andrage, at affg. Otte Kaas, der hand boede paa Hingøe Anno 1626, Effter Ordre och befalning skal være vdviist til ham, hans hustru och folch, nødtørfftige stoele-

¹⁾ Først 1631 udbetaltes de 100 Rdl.

²⁾ Overlærer J. Kinch i Ribe mente, at han kun paa sin Kones Vegne var Ejer af Søgaard, som han derfor mistede ved hendes Død. Dette er dog ej rimeligt.

stader vdi Nye kirche paa Holmsland aff os Elschl. Hendrich Lange til Deyberglund, som paa Riber Capitels vegne haffr Jus Patronatus til forn. Nye Kirche, med Vnderd. begiering, At effterdi hans affg. fader aff for^{ne} Otte Kaas sig siden for^{ne} Hingøe haffuer Tilforhandlet och den Voldberggaards Thagst, som for^{ne} Otte Krag Arffveligen er Tilfalden, Vnderlagt for^{ne} Stoelestader, som der endnu findis, maatte følge for^{ne} hans hoffuedgaard Voldberg, daa haffue vi paa saadan for^{ne} Otte Krag vnderd. Ansøgning Naad. bevilget och tillatt saa och her med bevilger och tillader, At for^{ne} Stoelestader vdi for^{ne} Ny Kirche, ligesom dee for^{ne} affg. Otte Kaas der er bleffuen vdiist, maa følge och Perpetueris til for^{ne} Voldberg, Forb. Alle och enhuer, for^{ne} Otte Krag eller andre for^{ne} Voldberggaards besiddere herimod At hindre eller j nogen etc.

Hafniæ d. 11. October Anno 1650.

Der er endnu foroven i Kirken en Kirkestol, der hører til Hindø. Paa den stod forhen tegnet: Hindø Stol. Men da Kirken for nogle Aar siden blev malet, blev Navnet slettet og findes nu ikke. I kommunal Henseende hører Hindø til He.

4. Hans Krabbe. Søn af Tyge Krabbe til Bustrup i Salling og Ingeborg Juel. Han var gift med Kristence Juel, en Datter af Niels Juel til Kongstedlund og Fru Anna Stygge af Frostrup. Det var Niels Juel, der i Aalborg Pintsemarked 1600 blev ihjelstukken af Albert Skeel, som derfor maatte bøde 200 Rdl. Hans Krabbe døde 24. Nov. 1647, og Fru Kristence 1659. Han var født 13. Sept. 1595 paa Bustrup, trolovet i Viborg Snapsting 1621, gift i Viborg 7. Oktober s. A. Han betjentes i sin Sygdom samtidig af den gamle Præst Hr. Lambert Laugesen (Lavridsen) og hans Efterfølger Hr. Niels N. Varde. Man har endnu denne sidstes Ligprædiken over ham, trykt i Aarhus 1648, og Fortalen til den er skreven i Provistgaard paa Synderholm d. 1. Dec. 1648¹⁾. Begravelsen fandt Sted i Holstebro Kirke.

Af en Skr. fra Enken til Kongen sees, at den afdøde Dagen i Forvejen var bleven nedsat (i Jorden) i Holstebro, og

¹⁾ Historisk Tidsskrift, 4. R. IV, 441. Personalierne af Ligtalen trykt i Brickas og Gjellerups: Den danske Adel S. 503 o. flg

at de ingen Børn efterlod sig, eftersom Arvingerne var Ove Luno til Herpinggaard paa hans Datters, Jomfru Helvig Lunos Vegne med flere.

Efter den stedlige Tradition skal Hans Krabbe og Frue være begravne i den søndre Korskirke i Nysogns Kirke, men maaske det blot indskrænker sig til, at der i denne Udbygning har været opsat et Epitaphium over dem. Paa Gulvet tæt nedenfor Prædikestolen fandtes forhen to knælende Figurer, udhuggede i Sandsten og i Legemsstørrelse. De har sikkert hørt til det omtalte Epitaphium, og alle paa Stedet er enige om, at Figurerne skal forestille Hans Krabbe og Frue¹⁾. Den næste Ejer (eller rettere Medejer), vi træffer paa, er:

5. Christian de Müller. Han maa have været i betydelig Pengeforlegenhed, da han ej alene pantsætter sin Part af Søgaard til Jomfru Magdalena Holch, men endog aldrig faar den indløst. I Panteprotokollen for 1654 findes følgende:

Christian de Müller lib. Baron och Oberste till hest hanns wnderschr^{ne} gielde Breff till Jomfru Magdelena Holch paa 1000 Eenkende Rixdaler, at Betalle hinnder till snapstingh 1655, Rentten wndertagendis, Och till Forsikeringh haffuer hand hennde for for^{ne} 1000 Rixdaler hans hoffuedtgaard Thoustrup Med ald sinn Bøndergaarde, liggendis wdi Meyrup sogenn, Diszligeste hanns Ann Pardt wdi Søegaards hoffuedgaard, ligenndis Paa synderholmb i Hing heridt, Och der hosz Bepligted sigh iche Att selge Eller affhende samme Pantsatt gods till Nogenn, Førend Jomfru Magdelena Holch Eller hindis Arffuinger Bleff Betald. Samme Breff daterit Thoustrup denn 15. Janvarj 1654.

6. Fru Margrethe Stenow og Fru Malene Holch m. fl., der 1662—63 sælger Gaarden til:

7. Niels Harbou, og i den Anledning sælger han da alt sit Gods i Vendsyssel. 1666 maa han tage Penge op i Søgaard Gods, senere mere, indtil han 1674 pant-

¹⁾ Hans Kaarde opbevaredes af Degnen Sand, men blev solgt ved Auktionen efter ham. Se Jyske Folkesagn 1876. Nr. 167.

sætter Gaarden med alt dens Tilliggende for 4900 Rdl. til Laurids Jensen i Østertoft. 1671 angiver han Gaarden (uden Gods) til 36 Tdr. Hartkorn.

Han var en Søn af Enevold Harbou til Østergaard, † 1655, gift m. Anne Krag Nielsdatter. Han var Ritmester, skreves 1657 til Skaarupgaard, 1658 til Sludstrup, 1662 til Søgaard. Gift omtr. 1656 med Kirsten Orning Jørgensdatter, f. 1628, begr. 6. Febr. 1718. Efter hans Død 1675 maatte Enken og Børnene vist nok strags gaa fra Gaarden. Hun flyttede med 3 Døtre til Kastbjerg, en Bondeggaard i Bølling Sogn og Herred, hvor hun døde 1718, 90 Aar gammel, „meget jammerligen falden“ ¹⁾. Hun var en Datter af Jørgen Orning til Skaarupgaard og Fru Sophie Basse (Jægerhorn), og med hende fik Niels Harbou altsaa Gaarden. Den næste Ejer bliver da Pant-haveren

8. Lars (eller Laurids) Jensen, født 1611. Han var i sin Ungdom Foged paa Bahu hos Lensmanden Otto Thott til Næs (nu Lindenborg), samt hos dennes Arvinger i 40 Aar. Bemældte Otto Thott gav ham Østertoft for lang og tro Tjeneste. Han døde 1681 og var gift med Barbara Andersdatter af Torning Præstegaard. Hun døde 1676, 64 Aar gammel. Han testamenterede 100 Rdl. til Stadil Sogns Fattige. I dette Sogns Kirke er hans Epitaphium.

10. Rasmus Andersen, Amtsforvalter i Ringkjøbing. Hans Fader var Anders Pedersen, Slotsskriver paa Ørum Slot. Han gav 100 Sldl., hvoraf Todbøl Ejere „aarlig skal betale 5 Sldl. til Haastrup Kirke“ for at holde Faderens Begravelse vedlige. 1677 var han Foged paa Nørre-Vosborg, og 1680 Foged over Voldbjærgs og Dejbjærg-lunds Godser.

11. Mogens Vendelboe, en Søn af Henrik Andersen Vendelboe til Gravballegaard og Elisabeth Nielsdatter. Han ejede Søgaard fra 1699 til sin Død 1709. Var gift med

¹⁾ Personalhist. Tidsskr. II, S. 223—224.

12. Ida Sophie Rasmusdatter, en Datter af førnævnte Rasmus Andersen. Hun var først gift med Elias Lauridsen, Tolder i Ringkjøbing. Som anden Gang Enke besad hun Gaard og Gods til 1720, da Ridemændene gjorde Indførsel hos hende for en Gjæld paa 5000 Rdl. i Kroner, som hun efter Obligation af 2. Juli 1715 skyldte Borgmesteren i Horsens, Steffen Hofgaard. Hun boede siden paa Nygaard i Velling Sogn.

13. Bodil Høxbroe, nys nævnte Borgmester Hofgaards Enke, blev altsaa Ejer af Søgaard og døde 24. Maj 1721. Hun var født 1685. Dernæst blev hendes Datter

14. Bodil Hofgaard Ejer af Gaarden. Hun var født 1711 og døde 1793. Gift 1728 med Gerhard de Lichtenberg, som siden blev Etatsraad og Ejer af 8 Herregaarde og døde 1764, 67 Aar gammel. Hendes Søster Elisabeth Cathrine Hofgaard, født 1707 og død 1731, blev 1725 gift med Kjøbmand Peder Bjering i Horsens.

15. Peder Pedersen Bagge blev derpaa Ejer af Søgaard og Gods 1723¹⁾. Han var født i Ribe 1685 og døde 1728²⁾. Var gift med

16. Johanne Kolding, født i Kolding 1699. Hun levede i Enkestand hele 44 Aar indtil sin Død 1772. I Aaret 1770 afstod hun Gaarden og Godset til hendes Svigersøn Henrik Ammidsbøll, der havde hendes Datter Anne Kathrine Bagge (f. 1725, † 1804) til Ægtefælle. Johanne Kolding³⁾ blev efter Nysogns Kirkebog begravet 7. Dec. 1772, 73 Aar gl. Ogsaa nævnes der, at Mons.

¹⁾ Om ham kan henvises til Jydske Saml. VIII, S. 75 fl., hvor han dog urigtig er bleven kaldt Peder Lavridsen B. i Steden for Peder Pedersen Bagge.

²⁾ Til Søgaard var en Begravelse i en Udbygning norden ind til Ringkjøbing Kirke, som Peder Bagge købte af førnævnte Amtsforvalter Rasmus Andersen, hvor denne med Søn skal ligge begravet saa vel som Peder Bagge med Familie og Krigsraad Ammidsbøll med Frue, men denne Begravelse er 1828 bleven nedbrudt, og Ligene nedsatte i én Grav tæt ved Kirken.

³⁾ Om hende kan ses Hofmanns Foundationer, Appendix til Ribe Stift: Tome IX, S. 33.

Peder Nikolai Bagge er begravet 27de Juli 1776, 53 Aar gammel. Datteren Anne Kathrine er bisat 28de Maj 1804, 77 Aar gl.

17. Henrik Ammidsbøll, født 1733 i Flade, hvor hans Fader Søren Ammidsbøll var Præst og Jubellærer. Familien er bekjendt under Navnet Ammitsbüll fra Kong Frederik III's Dødsaar 1670. Henrik A. blev gift 1758 og døde 1795. I Aaret 1770 blev han virkelig Krigsraad og købte samme Aar Forstranden fra Hovvig til Nymindegab med en Del Gods fra Voldbjærg, hvortil samme var kommet fra Kronen 1667. Bisat 12. Oktober 1795.

18. Hans Peter Ammidsbøll, en Søn af den foregaaende, er født 1759 og blev gift 2. Decbr. 1796 med Susanne Elisabeth Tafteberg, der var født 1754. Han var kongelig Majestæts Cancelli-Assessor og ejede Søgaard med Gods, næsten hele Holmsland, begge Kirker med jus vocandi, sammes Tiende saa vel som Konge- og Kvægtienden, Forstranden fra Nymindegab til Hovvig, og atter fra Hovvig og til Tors- eller Nørreminde, hvilken sidste Del han havde købt fra Ryssensten, desuden Torsted Kirke med lidet Gods. 1814 lod han den lange Bro bygge imellem He og Holmsland. Ufordelagtige Con-juncturer og en bekostelig Proces, han havde med Kongen om den nørre Strand, hvilken han dog beholdt og siden solgte til Overkrigskommissær Lassen paa Aabjærg, gjorde, at han til sidst kom i en betydelig Gjæld. Han døde 1821, og Ejer af Gaarden blev altsaa hans Enke

19. Susanne Elisabeth Ammidsbøll, født Tafteberg. Hun var en Datter af Provst og Sognepræst paa Holmsland Peder Tafteberg, som var født 1716 og døde 1774. Familien er bekjendt fra den lærde Side i det mindste fra omtr. 1660 under Navnet Tauterberg. Man finder Petrus Jani Tauterbergius og Janus Petri Tauterbergius i Haandskrift fra den Tid med Navnedeviser: Pivs Jesus tegit eller: Jesus pivs tegit. Hendes Ægteskab blev ikke velsignet med Børn. Hun blev Enke 1821, døde 2. Avgust 1830 og blev begravet i Nysogns

Kirkegaard ved Siden af hendes Mand i en muret aaben Grav østen Kirken, hvor begge Kister staar paa Skamler.

Ved Testamentet af 9. Dec. 1817 var Søgaard givet begges Plejedatter, Toldbetjent Iver Heides Kone, Rebekka Kirstine, f. Højbjærg; men hun afstod Retten dertil mod en Pengesum paa omtr. 1500 Rdl. Cour., i sin Tid bestemt til at arves af deres Børn. Flere tusende Rigsdaler var testamenterede til en Søn af Amtmand Rosenørn¹⁾, Herredsfoged Grønlunds Børn, en Slægtning i Norge, Degnen Sands Børn, Kristen Nielsens Børn i Havrvig, Tjenestefolk og fattige Fæstere paa Klitten o. s. v.²⁾, men alle fik de kun omtrent en Fjerdedel formedelst Boets store Gjæld.

Om ham fortalte min Moder, som kunde huske ham:

Krigsraaden var en lille tyk Mand, der ingen Ting drev paa, og endskjøndt hans Fader efterlod sig en Skjæppe Penge, døde han dog i Armod. Han plejede at sige: „Det kan messen hverken betale sig at pløje eller saa“. Niels Strandgaard fra Gammel-Sogn narrede ham ogsaa forskrækkelig i Studehandelen. Han levede meget daarlig sammen med sin Kone, og det hjalp ikke, at han købte sig en Titel, for at hun kunde blive Frue. Hun vilde ikke have haft ham, da hun var Kjæreste med en Husmand, Jeppe Højbjærg, der boede et lille Stykke fra Søgaard. Men da hun nu alligevel maatte tage Krigsraaden, blev Jeppe H. gift med Fruens Søster Kirsten (se nedenfor).

Om Gaardens Salg har Jens Kristian Tarbensen i Bjærggaard fortalt mig følgende:

Da Assessorens Enke nu var død, og der skulde holdes Auktion over det hele, talte Folkene paa Klitten sammen om at købe den, da de alle var Fæstere. Men de fleste sagde, at de havde ikke Penge nok til det, og de havde det jo godt nok, som de havde det. Der var kun to

¹⁾ Det var nu afdøde forhenværende dels Justits-, dels Kultusminister Theodor Rosenørn-Teilmann, der blev født 1817, efter at Forældrenes Ægteskab længe havde været barnløst.

²⁾ Der er en endnu et Legat, som kaldes Søgaards Legat.

Mænd, nemlig Tarben Pedersen og Peder Lodbjærg, der gjorde Alvor af at tage ind til Ringkjøbing til Grev Sponneck, som var Fuldmægtig over Boet, for at tale med ham om Sagen, og ham var de godt kjendte med. Han raadede dem til at købe deres Lodder, men de skulde ikke byde Stranden ind, for den vilde Staten have, og havde de ikke Penge, kunde de godt faa Kredit, han lovede at skaffe dem Penge af en Enkekasse. Nu fik de Mod paa at byde, da de mærkede, at de kunde blive betroede. Da Auktionsdagen kom, blev det budt op hver for sig, Gaard og Strand og Klit. Alle Tider skulde de have det sidste Bud, naar Klitten var med, for to eller alle tre Ting blev ogsaa samlet raabt op, det gjaldt jo om at faa det meste ud af det, der var muligt. Endelig blev Klitten aleneslaaet dem til for 10,000 Daler Kurant. Saa kom Grev Sponneck hen til dem og sagde: „Vil I nu lægge 500 Daler til eders eget Bud, saa skal det blive approberet i Dag“. De tykte jo, at det var mange Penge. „I skal gjøre det“, siger han, „venter I, saa kommer der andre og byder mere.“ Ja, saa fulgte de hans Raad, og saa blev deres Bud approberet. Et Par Dage efter mødte to Mænd fra Holmsland hos dem, det var Kristen Terkildsen og Niels Strandgaard, og bød dem, at hvis de maatte faa Klitten for Kjøbesummen, skulde Tarben Pedersen og Peder Lodbjærg faa Lov til at tage deres egne Gaarde ud og ingen Ting give for dem. „Nej“, sagde de, „vi vil ikke sælge, vi har budt Klitten ind, for at de allesammen skal have godt af det.“ Saa talte de Hartkornet sammen og delte det med Kjøbesummen, og derefter skulde hver betale sin Part. Det viste sig da, at en almindelig Gaard kom til at udrede saadan som en 70 Daler. Der var en Mand, Kristen Pedersen i Sønder-Lyngvig, han vilde ikke købe sin Gaard, for han havde faaet den i Fæste faa Aar forved, og nu krympede han sig ved at udrede den Kjøbesum. Men Sønnen tykte om det, og faa Dage efter kom han og var bleven omsindet. En mindre Mand, der hed Mogens, og som

boede tæt ved Peder Lodbjærg, han vilde paa ingen Maade, men saa sagde Peder Lodbjærg: „Ja, saa kan du blive Fæster til mig“, og han udbetalte da Kjøbesummen for det Sted, og siden har det hørt til den Gaard. De Penge, der den Gang laantes, er jo udbetalte for mangfoldige Aar siden, og det varede ikke længe, inden Folk var glade ved, at det gik, som det gik.

Bjærggaard var selvfølgelig det Kjøb helt uvedkommende.

Auktionen holdtes d. 21de December 1830. En Mand i Havrvig fortæller, at hans Formand vilde ikke gjerne have haft sin Gaard kjøbt, da det var en af de største, men tog den dog. Nu har han betalt Pengene. Det var 200 Daler Kurant eller 393 Daler 1 Mark 6 Skilling.

20. Morten Sørensen Vejlggaard, Bonde fra Velling, købte selve Gaarden ved Auktionen. Jeg kan dog ikke undlade at omtale, at man fra anden Side bestemt har paastaaet, at en Prokurator Christensen fra Lemvig købte Gaarden ved Hammerslaget og saa umiddelbart efter solgte den til Morten Vejlggaard. Det er forøvrigt en Sag, der har mindre Betydning. Nu var det snart forbi med Søgaard som Herregaard. Han udparcellerede fra den en Marskeng mellem Aa og Flod, kaldet Holmbokjær. Dernæst bortsolgte han den sydøstre Del af Marken. Borggaardens trende teglhængte Længer lod han nedbryde og i deres Sted opbygge tre Huse, som de er almindelige ved Bøndergaarde, altsaa et simpelt Salshus, og det øvrige svarende dertil. Den store velbyggede Lade blev dog skaanet, men saa slog Lynilden ned i den Mikkelsnat 1844, og den brændte tilligemed begge Fløjhusene, hvorimod Stuehuset skaanedes.

Morten Vejlggaards Søn, Lavst Mortensen, sløjfede Voldene og fyldte Gravene, ryddede aldeles Haven, saa der ikke er et Træ blevet staaende, og tilintetgjorde altsaa den sidste Rest, der gav Gaarden Præg af Herregaard. Nu kan man aldeles ikke se, hvor den har ligget, men der siges, at den har ligget med Borggaardens Stuehus

og to mindre Fløjhuse lidt vesten for det nuværende Vaaningshus, Stuehuset i Nord og Syd og Fløjhusene i Vest og Øst med deres vestre Ende stødende til hint. Der nordvest for laa saa Haven og øst for Ladegaarden. Vest for Haven ud imod Engen var en stor Grav, og fra dens Ender gaaende i Øst to Grave, den ene sønden og den anden norden for Have og Borggaard. Den nordligste var da ned imod Fjorden, og her ser det, som før sagt, ud, som der fra gammel Tid har været en Landingsplads.

Morten Vejlgaard døde 1871, og med ham og hans Søn ophører altsaa Gaardens Historie. Den første var sikkert en hæderlig og dygtig Mand, men han manglede historisk Sands, og hans Søn gjorde det i endnu højere Grad, han syntes ligefrem, det var en Pryd og et Held for Gaarden at faa alt det gamle Stads skaffet af Vejen.

Om Kirkerne.

Den ældste af Holmslands Kirker er Gammelsgnns, ogsaa kaldet St. Laurentii Kirke. Den er kun lille og ligger afsides ved Fjordbredden for Klittens Skyld, at Klitboerne kunde komme sejlene lige dertil. Fra Stranden og ud i Sydvest findes endnu Stenlevninger af en Vase, som Klitboerne i fordums Tid har brugt, da de søgte denne Kirke, maaske endog før Nysogns Kirke blev bygget. Denne sidste Kirke blev forhen kaldet St. Mauricii Kirke, er stor og rummelig og har 2 store Korskirker. Her findes 2 Epitaphier: det ene over en juridisk Student, Johannes Anton Barchman, som informerede paa Søgaard, men ved et Vaadeskud døde der 1700, 29 Aar gammel; det andet over Sognepræsten Krag med Familie¹⁾.

I Nysogns nordre Korskirke staar nu to allegoriske Sandstens-Figurer. Den ene holder et Anker, den anden en Bog. Desuden findes her de to Figurer, der skal forestille Hans Krabbe og Frue, alle fire staar de i nordre

¹⁾ Se nedenfor under Præsterne.

Korskirke, hvert Par i sin Krog, og har sikkert alle hørt til det forhen omtalte Epitaphium. Paa de to øverste Kirkestole staar: Hans Peter Ammidsbøl. 1806. Susanne Elisabeth Ammidsbøl. 1806. Paa Pulpituret er malet de tolv Apostle, og indvendig paa Kirkedørene staar følgende Indskrift. Paa den ene: Gaar ind ad Herrens Huses Porte med Taksigelse Psal. 100, 4, og paa den anden: og til hans Forgaarde med Lov. Kirkens Kalk bærer følgende Indskrift: Anno 1693 Lod Dom Prousten over Harsyssels Proustie Doct. Christen Lodberg denne Ny Sogns Kalch og Disch renovere. Paa Disken staar blot: 1693. Noget mærkeligt er det, at begge Øens Kirkeklokker er støbte af samme Mester, og at Gammel-Sogns er den yngste. Paa den staar Indskriften:

„Da pacem domine in diebus nostris mit gottes hvlfe goes mich Hans Siop zv Hambvrch anno 1611.“ Omkring paa Siden af Klokken er anbragt 3 Medallioner. Paa den ene er en kvindelig Figur, holdende et Kornneg i Armen. Paa den øverste Kant staar: A^o 1716. S. A. S. 1759.

Paa Nysogns Klokke staar:

„Da pacem domine in diebus nostris Hans Siop me fecit 1603¹⁾.“ Der er paa denne et meget kjønt Bladornement med afvegslende tre Blade og ét større Blad.

Nysogns Kirke ejer en stor Formue. Man har sagt mig, at den var mellem 20—30,000 Kroner.

Om Kapellerne paa Klitten og deres Præster.

Foruden de to gamle Kirker, som begge findes paa Holmsland, er der nu bygget to Kapeller paa Klitten, som betjenes af sin dertil beskikkede Præst, saa at denne ene Kommune nu udgjør to Pastorater. Saa længe Klitten kun var meget sparsomt bebygget, kunde der selvfølgelig ikke være Tale om sligt, men da Befolkningen i dette Aarhundrede tiltog i en høj Grad, vaagnede Tanken og

¹⁾ Ikke 1608, som Danske Atlas har.

trængte sig efterhaanden mere og mere paa. Som Bevis for den stærke Tilvægst kan anføres, at hele Strækningen fra Havrvig sydpaa var aldeles ubeboet for hundrede Aar siden, og nu tæller over en Sned Beboere. Den for mange overordentlig lange Kirkevej hindrede aldeles de længst ude boendes Kirkebesøg, og de levede da hen uden egentlig Følelse af kirkelig Trang. Jeg har faaet en gammel Mand til at meddele mig, hvordan Kirketanken arbejdede sig frem, og antager, at hans Udsagn er paalideligt.

„Hr. Nyrop var den første Præst, der holdt Forsamling paa Klitten i Gaardenes Stuer. Han talte jævnlig med Folk om, at de skulde have dem en Kirke paa Klitten. Der var nemlig først kun Tale om én Kirke. Endelig blev der udnævnt 13 Mænd dels fra Holmsland og dels fra Klitten, der skulde tage Bestemmelse om, hvad det skulde blive til med den Kirkebygning. Samlingen holdtes hos Sognefoged Peder Lodbjærg i Sønder-Lyngvig. Efter at Præsten havde holdt en Tale, stod Sognefogden i Holmslands Kloster, Terkild Smed, den stærkeste Mand, der nogen Sinde har været paa Holmsland, op og holdt en Tale, der var imod. Det hele blev saa til Vrøvl. Endelig stod Præsten op og foreslog Afstemning over, om der i det hele taget var Trang til Kirker paa Klitten, for var der ingen Trang, var det ikke værd at tale mere om Sagen. Saa stemte 5 for og 8 imod. Dermed var Sagen falden. Præsten blev nu noget ivrig og sagde, at om ogsaa det nu gik saadan, skulde han forsikre dem om, at Kirkerne nok skulde komme. De fleste sagde jo, at naar deres Forfædre havde kunnet hjælpe sig uden Kirker, saa kunde de vel ogsaa, og det vilde blive altfor store Bekostninger, som det var dem umuligt at udrede. Et Aars Tid efter flyttede Nyrop. De to følgende Præster interesserede sig ogsaa for Sagen, og efterhaanden arbejdede den sig saadan frem, at Staten tilsagde et Tilskud paa 10,000 Kr. Men allerførst forhørte den sig jo, om man kunde faa

Tienden givet fri, og det var Holmsland villig til. Sagen var ogsaa, at der var Stykker paa Klitten, der hørte til Gammelsogn fra Udskiftningen, og Stykker, der hørte til Nysogn, og det var saa svært indfiltret i hinanden. Nu er alting saa rele, da det nu er lige meget, hvad Sogn de forskjellige Lodder har hørt til. Men nægtes kan det ikke, at Holmsland nu, da den Sag laa for, viste sig meget imødekommende.

Hr. Nyrop gjorde fremdeles, hvad han kunde, skjønt han boede langt borte, han var en svær Støtte hele Tiden. Folk fik Lov af Øvrigheden til at gaa omkring i hele Kommunen og tigge Bidrag. Kun to Mænd paa Holmsland vilde intet give. Da de Mænd, der gik omkring, var inde det ene Sted, og Manden saa gik ud, sagde Konen: „Kom igjen i Morgen“. Det gjorde de, og saa gav hun sit Bidrag. Biskoppen tilsagde en Sum, han havde Raadighed over, og der udgik en Kollekt i Ringkjøbing By og hele Stiftet, som kundgjordes fra Prædikestolene. Siden har Staten givet et nyt Tilskud. Men des værre blev Kirkerne ikke opførte saa solidt, som ønskeligt kunde være. Entreprenørerne berigede sig, og Tilsynet med Bygningen var ikke skrap nok. Der sparedes paa Mursten, og der sparedes paa Kalk, saa der brugtes ikke nær det, der var beregnet.

Til Præstegaarden købtes en rar lille Ejendom, hvor der kan holdes 1 Hest og 3, 4 Køer. Dernæst hører der to Parceller til, som var ved Ejendommen fra Udskiftningen, den ene er i Bjærggaard som Arvefæste, og den anden for norden paa Klitten i samme Egenskab. Den første Præst, der kom, var den største af alle Klitboerne, og de er da i Regelen store Karle til Hobe. Det gjorde Indtryk. Den første Degn hed Peder Madsen, en Biskolelærer. Denuværende, Jørgen Pedersen, der ogsaa er Biskolelærer og tillige Murmester, blev Degn for et Par Aar siden.“

Hertil kan jeg føje følgende Oplysninger:

Da Hr. Nyrop 1855 blev kaldet til Præst i Marstal, blev Kaldet ikke strags opslaaet ledigt, idet der var Tale

om at bygge en Kirke paa den sydlige Klit, og det endnu var uafgjort, paa hvad Maade den skulde betjenes, naar den kom. Hr. Nyrop blev paa Holmsland næsten et helt Fjerdingaar og konfirmerede Børnene 13. Januar 1856. Endelig ansattes Hr. Seidelin som Vikar fra Pintsen 1856. I 1857 blev Kaldet opslaaet ledigt, og i September blev han da udnævnt til Sognepræst paa de Betingelser, at han skulde holde Gudstjeneste for Beboerne paa Klitten efter nærmere tagen Bestemmelse og tillige underkaste sig nogle Indskrænkninger i hans Indtægter, naar det nye Embede paa Klitten blev oprettet. Kirkeministeriet vedtog senere (30. Oktbr. 1858), at der foreløbig for et Aar skulde afholdes Gudstjeneste for Klitboerne saavel i Havrvig som Lyngvig hver fjerde Søndag, og senere blev denne Bestemmelse fornyet.

Kapellerne blev opført i Sommeren 1869, og et residerende Kapellani blev oprettet. Hr. Götzsche blev Mikkelstdag udnævnt til Kapellan, og 24. Okt. blev Kapellerne indviede og Kapellanen indsat af Biskop Balslev. Der har ved dette Kapellani hidtil været ansat følgende Præster:

1. Ditlev Ludvig Rogert Götzsche 1869—1873.
2. Hermann Nicolai Johannes Løchte $15/9$ 73—77.
3. Hakon Victor Graae $17/9$ 77—82.
4. Johan Theodor Engberg $24/6$ 82—85.
5. Niels Sørensen Nielsen $24/3$ 85—89.
6. A. Gert Jørgensen $9/5$ 89—

Derhavesaltsaa nuto Præstegaarde, den ene paa Holmsland og den anden paa Klitten. Den første ligger omtrent midt paa Øen mellem begge dens Kirker; den anden ligger midtvejs mellem Nørre-Lyngvig og Havrvig. Forhen har der ogsaa været en Kapellan-Bolig i Annexgaarden i Gammelsogn, men den blev nedlagt, og dens Ejendomme bortsolgte til Skolevæsenets Tarv i Pastoratet 1806. Øen har forud været et Kapellani til Stiftsprovsten i Ribe.

Om Hospitalet i Nysogns Kloster.

Saa vidt man mindes, døde et blindt Almisselem Drude i Kloster 1808. Aaret efter kom der Meddelelse fra Holsten til Fattigkommissionen paa Holmsland, at en Arv paa omtrent 100 Rdl. Kurant efter en afdød Slægtning var tilfalden hende. Da hun ingen Livsarvinger havde, og i øvrigt ingen Slægtninge, og da hendes Forsørgelse i mange Aar havde kostet Holmslands Fattigkasse mere end bemældte Sum, blev i Følge Øvrighedens Tilladelse Arven anvendt til Hospitalets Opbyggelse.

Holmslands Præster.

1. Hr. Mogens Christensen, der nævnes i Ribe Tingbog 1572.

Om de nærmest efterfølgende Præster har Præsten Jens Møller i Ejning efterladt sig et Manuskript, som min Fader i sin Tid har afskrevet, og som nu her aftrykkes ordret. Det mest interessante deri er Beretningen om hans Faders Kaldelse.

2. Den første Præst paa Holmsland, jeg, Jens Møller i min Tid har hørt Tale om, er sl. Hr. Lambert, som tillige med sin Hustru staar afbildet paa en liden Tavle lige for Kirkedøren ikke langt fra Pulpituret¹⁾. Om ham haves den gamle Tradition, at da han første Gang skulde lade sig høre for Menigheden, var der en Frue, uden Tvivl af de Krabber paa Søgaard, som ingenlunde vilde have ham til Præst, og for at hindre, at han skulde komme til at prædike, lod Kirkedøren lukke og Nøglerne bringe i sin Forvaring; men Hr. Lambert begyndte Tjenesten under aaben Himmel, staaende lidet fra Vaabenhuset, østen for Gangstien, og aflagde sin Prædiken til Tilhørernes Fornøjelse, og just samme Sted, han da stod udvalgte han til sit Gravsted, hvor der i mine unge Aar laa over ham en lang Kampesten²⁾. Ham succederede

¹⁾ Hr. Lambert Laugesen blev efter Hegelunds Almanakker ordineret $23\frac{1}{3}$ 1608.

²⁾ Se om ham S. 34, 35 og 36 foran.

3. Hr. Niels Nielsen Varde, der uden Tvivl ægtede Hr. Lamberts Enke 1647 eller en af deres Døtre, og derfor lod sin første Søn kalde Lambert, som siden blev Præst til Møborg og Nes. 2den Gang blev han gift med Ingeborg Larsdatter Stadil, og jeg har kjendt 6 af den sl. Mands Børn; 2 Sønner: 1. Hr. Lambert Nielsen i Møborg og 2. Hans Nielsen Kleinsmed, som døde i Provstgaard hos sin Søn Niels Hansen, samt 4 Døtre: 1. Maren Nielsdatter, gift med sl. Hr. Claus Stadil, hvor hun efter hans dødelige Afgang sad Præsteenke i mange Aar og til sidst i sin høje Alderdom i sl. Frants Raarups Tid maatte udflytte derfra til sin Datter, Præsten Mathias Høiers Kjæreste i Idom ved Holstebro og døde der 1723. 2. Ane Nielsdatter, gift med Søren Andersen paa Dejbjærg-Kjærgaard. 3. Bodil Nielsdatter, gift med den i sin Tid meget brave og vidt berejste Peder Hansen ved Aaen imellem Holmsland og Ringkjøbing. 4. Øllegaard Nielsdatter, gift med Kapitain Günthermann, som begge døde i Sevel By her i Ginding Herred.

NB. En stor Trætavle findes vel endnu ophængt paa Muren over Præstekonens Stol i Nysogns Kirke, som giver videre Oplysning.

3. Hr. Jens Nielsen Krag, som fik Hr. Vardes Enke Ingeborg Larsdatter Stadil, om hvis Børn Tavlen, opsat i Altergulvet over Begravelse-Døren, giver fuldstændig Forklaring. Paa denne Tavle findes følgende:

Anno 1641 d. 29. Jan. er Hæderlig Mand Jens Nielson Krag fød i Kalundborg aff ærlig og æchte Forældre og Kaldet her til Sønder-Holm A° 1672 d. 1. Sept. A° 1643 d. 9. Feb. er Hæderlig Matrone Ingeborg Lauritzda. fød i Stadel Præsteg., døde 1685. A° 1673 Dominica Invocavit stod voris Bryllup. A° 1665 d. 31. Julij er Anne Nielsd. fød, døde — A° 1667 25. Febr. er Boel Nielsd. fød, døde den 26. Apr. 1740. A° 1668 7. Feb. er Lauritz Nielson fød, døde 29. Oct. same aar. A° 1670 16. Ap. Er Øllegaard Nielsd. fød, døde d. 31. Decbr. 1726. A° 1672 16. Jul. Er Lauritz Nielson fød, døde 1. Novr. same Aar. A° 1674 6. Janv. Er Niels Jensen Krag fød, døde —. A° 1675 17. Nov. er Lauritz Jensen Krag fød, død 5.

Junij 1676. A° 1677 14. Sep. er Lauritz Jenson Krag fød, døde —. A° 1680 19. Aug. Er Birgite Jensdr. Krag fød, døde —. Fryct Gud, gjør huer Mand Ret og skiel, act ey, huad folck mon snacke, Du gjør dog aldrig i Verden saa vel, du gjør enhuer til tacke. 1685.

Saa vidt Tavlen.

Hvor længe den sl. Kone levede med ham, véd jeg ikke, men 1686 blev han anden Gang gift med min sl. Moder, Ingeborg Andersdatter Nedergaard, som var født paa Kovstrup i Tyland. Med hende levede han ikke fuldt i 2 Aar. Efter ham fulgte:

4. Christopher Madsen Sandholdt, med hvem hun atter blev gift og avlede 4 Børn, 3 Sønner: Jens, Anders og Mads Christophersen Sandholdt, og 1 Datter, Dorteia Christophersdatter Sandholdt. Den første Søn døde i sit 2det Aar, hvis Kiste skal findes i Begravelsen ved Koret. De andre to Sønner døde i Havn i Pestens Tid 1711. Efter 7 Aars Ægteskab med sl. Hr. Sandholdt blev min Moder anden Gang Enke, hvorpaa hun 1696 tredje Gang kom i Ægteskab med min sl. Fader:

5. Hr. Niels Jensen Møller, født i Kjøbenhavn d. 16. August 1670. Fader: Jens Nielsen Møller, Moder: Maren Hansdatter. Døbt i Nikolaj Kirke af Mag. Mikkell Hendriksen, Sognepræst ibid. I dette 3dje Ægteskab fødte hun 1697 min sl. Søster Marie Cathrine Nielsdatter Møller, som døde paa én Dag med sin Halvbroder Anders Sandholdt og min sl. Farbroder Hans Møller, Urtekræmmer, boende i Vimmelskaften tæt ved Helliggeistes Kirkeport, i hvis Hus de begge vare, hvor disse tre døde af Pesten paa én Time mellem 11 og 12, og endelig 1701 d. 1. Maj fødte hun mig nu paa 65de Aar siden. Efter 12 Aars Ægteskab med min Fader blev hun 3dje Gang sat i den bedrøvelige Enkestand 1707. Havde hun prøvet adskillige Viderværdigheder i 21 Aars Ægtestand, maatte hun og just i lige saa mange Aar friste de mange bitre Bekymringer, der falder for i Enkestand, hvor efter hun døde 1728 hos sin Datter, min Halvsøster, nu sl. Dorteia Sandholdt, som var gift med sl. Jens Sørensen Hærup,

Sogndegn i Tavle, og ligger min sl. Moder begravet i Tavle(Tavlev) Kirke, hvordaværende Sognepræst, nu sl. Magister Niels Munkeberg, til Ligprædiken overhende forklarede Es. 10, 19—20, som passede helt bekvem paa den sl. afdøde.

Af hvem de forrige Præster haver været kaldede, véd jeg ikke, men vist nok er det, at de vare ikkun Kapellaner under Domprovsten i Ribe, hvem de aarlig maatte yde 100 Rdl. for Præstetienden at nyde og oppebære. (Under Alterbordet i Nysogns Kirke findes at læse: Anders Dreffelberg, Domprovst i Ribe hans Ferne og Merne.) Da min Fader i Havn fik Vacancen efter sl. Hr. Sandholdt at vide, havde han god Adresse til Oversecretair Moth, i hvis Hus han da var Informator hos nogle Børn af en højadelig Familie, som sl. Moth havde antaget i sit Hus at holde frem. Han understod sig derfor en Dag tillige med flere at indstille sig i Moths Audientsesal, hvor han holdt sig nede ved Døren, og efter at de andre vare expederede, tilspurgte Moth ham: „Skolemester, hvad vil I her i Dag?“ Han bad da uden Frygt og Undseelse og blottede sin Ansøgning saaledes: Dersom Deres Excellence kan forhjælpe mig til at blive Sognepræst til de tvende Sogne paa Holmsland i Riber Stift, hvis Præster forhen ikkun har været Domprovstens Kapellaner, beder jeg underdanigst, jeg maatte være ham recommanderet. Moth tav da en liden Stund stille og gav derpaa et trøsteligt Svar: „I skal have det, og I skal blive Sognepræst til Ny- og Gammel-Sogne der paa Landet“. Det, Moth da lovede, holdt han som en ærlig Mand. Faa Dage derefter bragte Moth ham højsl. Kong Kristian V.s Kaldsbrev, hvormed han da hastede til Ribe og blev ordineret, og strags efter sin Ankomst til Holmsland indstalleret af Provsten, Mag. Johan Christoffer Ejlersen Lodberg i Ringkjøbing, og som bemældte Provst var Domprovsten Assessor Jacob Lodberg nær beslægtet, formanede han min Fader ej at nægte Jacob Lodberg den sædvanlige Afgift af Kaldet. Min Fader svarede: „Nej, har Kongen kaldet mig til at være Sognepræst,

høre Tienderne mig selv til“. — „Saa maa I vente eder en kostbar Proces,“ sagde Provsten. „Det hjælper ikke,“ svarede min Fader, „jeg haaber aldrig at tabe,“ hvorpaa Mag. Johan blev ivrig og erklærede med Ed: „Den Dag I vinder Sagen, skal jeg lade mig stege i en Kobberpande“. Men efter at Sagen var vunden, skrev min sl. Fader ham til, han kunde spare Bekostningen paa en Pande af Kobber og lade sig nøje med en Jærnpande. Ellers spaaede Provsten vist nok, ti da min Fader nægtede Jacob Lodberg Afgiften, blev Processen ham formeret af Lodberg, der ansaa det Ord Sognepræst for en Errat af Concipisten ved Cancelliet. Min Fader maatte da comparere, hvor han blev citeret, tabte alle Vegne, ved Hjemting, Landsting, endog ved Kommissionen, som blev sat derover paa Korsbrødregaarden i Ribe, men ved Højesteret vandt han Sagen, at han og Efterkommere skulde være Sognepræster, og Processens Omkostninger at betales ham af Lodberg med 100 Rdl., dem han forærede Prokurator Rosborg, vores nuværende Amtmand, von Albertins Fader, for den Times Tid, han agerede Sagen for Højesteret. Ellers hørte jeg ofte af min sl. Moder, at Processen kostede over 1000 Rdl., dem min Fader blev forstrakt med af hendes Brødre, Rasmus Andersen og Villads Andersen i Ringkjøbing, hvor den sidste fik Amtsforvaltertjenesten efter den førstes Afstaaelse. Dog hjalp Vorherre ham af sin Gjæld, før han døde, og han efterlod sig henved 400 Rdl. til Deling. Efter ham blev

6. Hr. Christen Ottesen Brasch, voceret af Ida Sophie Rasmusdatter, gift med Mogens Henriksen Vendelboe paa Søgaard. Hun var mit Søskendebarn. Efter sin Fader Rasmus Andersen arvede hun vel adelige Privilegier, men det er nok som bekjendt, at de hjalp hende saa lidet, at hun jo til sidst des værre levede og døde i Armod. Hr. Brasch var Præst paa Holmsland $\frac{2}{4}$ 1707— $\frac{21}{6}$ 1732. Efter ham fulgte

7. Hr. Andreas Danielsen Rasch, kaldet 1732

af Svenning Andersen, en gammel stærblind Regiments-kvartermester i Ringkjøbing, som og uden Tvivl vocerede den nuværende Sognepræst.

Saa vidt gaar Jens Møllers Manuskript, der er dateret Ejning Præstegaard, d. 11. Januar 1766.

Hr. Rasch fra 1732 — † 9. Nov. 1746 begyndte den ældste Kirkebog, som nu haves, d. 11. Okt. 1732, blev gift 1733 med Else Hansen i Holms Præstegaard og havde med hende 2 Sønner.

8. Hr. Peder Jensen Tafteberg g. Tiltraadte Embedet 1747 og blev begravet 1774. Paa Nysogns Kirkegaard østen Koret findes en Gravsten med denne Indskrift:

Her under gjemmes det dødelige af velærværdige og højlærde Hr. Peder Tafteberg, som i Aaret 1715 blev sat paa Livets Skueplads i Løgstør og efter at have opofret sin Ungdom til Evangeliets Tjeneste, af Forsynet anbetroet det hellige Læreembede, først som personel Kapellan for Gudum og Fabjerg Sogne Aar 1744 og 2de Aar derefter som Sognepræst for Menighederne paa denne Ø, hvor hans Støv gjemmes siden Aaret 1774, efter at han som Præst for Ny- og Gammel-Sogne i 28 Aar og Provst over Hind Herred i 1 Aar havde vist og vandret Guds Vej til Salighed. Ved hans Side hviler det forkrænkkelige af velædle og hæderlige Rebekka Kjerstine Stabye, som i Aaret 1719 saa Verdens Lys i Landting i Herning Sogn og Aar 1745 blev en kjærlig Ægtefælle for Hr. Peder Tafteberg, i hvilket Ægteskab Himlen velsignede hende med 5 Børn: 3 Sønner og 2 Døtre, men efter 29 Aars Forløb satte hende i den bedrøvelig Enkestand, hvorudi hendes Begjærlighed efter at fare herfra og være med Christo blev opfyldt Aar 1790, da huu naaede sit Livsmaal og indgik til Guds Folks Hvile.

Hr. Tafteberg har den Fortjeneste at have opbygget Præstegaarden. Hans Børn var:

1. Jens Tafteberg, der siden blev Sogndegn paa Holmsland.

2. Mads Stabye Tafteberg.

3. Peder Bagge Tafteberg.

4. Susanna Elisabeth Tafteberg, der i Ægteskab med Cancelliassessor Ammidsbøll blev Frue til Søgaard (se foran).

5. Kirsten Stabye Tafteberg, f. 1758, † 1830.

Mærkeligt nok er der Lacune i Kirkebogen fra 1755 til 1762, saa der fra den Tid vel savnes et og andet oplysende.

9. Hr. Marcus Borgen. Var Præst i 34 Aar og paa Holmsland i 16. 1ste Gang gift med Jfr. Maria Sørensdatter Anchersen fra Fyn, med hvem han avlede en Datter, som ligger begravet i Ringkjøbing Kirke lige overfor Prædikestolen under Kvindestolene. 2den Gang gift med Jfr. Gjertrud Marie Gerritz, som var født i Ringkjøbing og døde i Rovst Mølle 1818 i hendes 88. Aar. Med hende avlede han 11 Børn, hvoraf 1 (Hans Peder Anker B.) døde paa Holmsland (i Strandsbjærg) 1859 (89 Aar gl.).

Navnet Borgen stammer oprindelig fra Borgunds Præstegjæld i Norge. Han har oversat fra Tysk et Skrift „Wohlanständigkeit der Sitte“ og skrevet 2 økonomiske Afhandlinger, som findes trykte i Økonomisk Magazin VI. Tome, med Underskrift Patridophilus. For den sidste af dem, der er Svar paa Spørgsmaalet: Hvilke ere de fornemste Hindringer i Fællesskabets Afskaffelse, og hvorledes kunne disse bedst overvindes? fik han en Præmie (Medaille). Han ligger begravet ved det nordøstlige Hjørne af Koret paa Nysogns Kirkegaard.

10. Hr. Jens Falk Outzen. Blev 1788 kaldet som Kapellan af Krigsraad Ammidsbøll og 1790 af samme Mand kaldet til Præst. Gift 1ste Gang med Cathrine Elisabeth Bay og ved hende Fader til 10 Børn, hvoraf 2 var dødfødte:

1. Jens Falk Outzen, blev Gaardmand i Vejlgaard i Nysogn.

2. Lars Bay O., blev Gaardm. i Annexgaarden i Gammelsogn.

3. Jens Henrik Falk O., blev Husmand i Nysogns Kloster.

4. Peter Elias O., døde som lille.

5. Henrik Ammidsbøll O., levede som gl. Pebersvend paa Holmsland.

6. Peter O., blev Husmand i Nysogns Kloster.

7. Ellen Marie Elisabeth O., boede som Huskone i Kloster.

8. Stephan Middelboe O., blev Toldbetjent i Ringkjøbing.

Efter at Konen var død 1822, besluttede han sig til 1823 at resignere formedelst Alderdom og Svaghed, Mangel paa Syn og Hukommelse. Samme Aar giftede han sig 2den Gang med en Bondepige fra Velling, der var hos ham for at bestyre hans Hus, og hun var kun en Snes Aar. Inden han havde fratraadt Embedet, blev han rørt paa Mælet, da han en Dag stod for Alteret og skulde vie et Par Folk, og det var med Nød og næppe, han kunde udføre Vielsen. En 8 Dages Tid efter døde han (3dje Marts 1824) og ligger begravet ved sin første Kones Side østen for Koret under tvende murede Gravhøje. Da han var meget gjerrig og tillige meget rig og havde efterladt sig Testamente til Fordel for Enken, fik denne stor Rigdom. Hun fødte kort efter en Datter, der fik Navnet Jenstrine Falkmine Elisabeth O., levede og døde i Kloster.

Pastor O. var en stor Stude- og Hestepranger og vilde meget gjerne have sin Degn til at ledsage sig ud paa Handelen. Han kunde tit komme til denne og sige: „Giv nu Skolen fri og følg med“. Sine Børn nænnede han ikke at koste noget paa, et gik og passede Faarene, et andet passede Høns og Ænder o. s. v. Hans eneste Datter blev yderlig fattig og gik til sidst omkring og tiggede med en Kurv paa Ryggen.

11. Hr. Leonard Abel blev af Kongen kaldet til Præst her 1824. Provst. Forflyttet til Eltang og Vilstrup 1841, senere til Dalum og Sanderum. Havde 13 Børn.

12. Hr. Carl Frederik Hassenfeldt 1841—48. Forflyttet til Tørslev og død der.

13. Hr. Christoffer Nyrop 1848—55. Forflyttet til Marstal.

14. Hr. Ferdinand Emil Seidelin 1857—70. Forflyttet til Frue Kirke i Aarhus.

15. Hr. Frits Phister Ingerslev 1870—89. Forflyttet til Veggerby og Bindslev.

16. Hr. Frederik Nielsen 1879—86. Forflyttet til Lemvig Kjøbstad og Nørre-Lem.

17. Hr. Johannes Meller Valeur 1886—

Kapellaner paa Holmsland.

1. Hr. Christen Lund, „Medtjener udi Ordet paa Holmsland“, begr. 13. Maj 1737, 66 Aar gl.

2. Hr. Peder Nielsen Spandet. Boede i Nørre-Bandsby, hvor Søren Tuesen var for en 50 Aar siden. Sønnen Niels blev Præst i Ho, efter at han havde haft en lang Proces med Søgaards Ejer, ventelig Madam Bagges, om Hegn.

3. Hr. Herman Chr. Gerhardsen Gerritz var Kapellan under Hr. Borgen og Broder til dennes sidste Kone. Levede i ugift Stand og blev 89 Aar 9 Mnd. gl. Døde som adjung. og succeder. Sognepræst.

De to sidstnævnte Kapellaner er begravne nordøst for Koret.

4. Hr. Jens Falk Outzen.

5. Hr. Hans Brinch, Kapell. under Hr. Outzen. Han fik ved Rettergang Annexgaarden i Gammelsohn i Besiddelse, hvilken var bortfæstet til to Bønder, Anders Vejlgård og Villads Olesen, paa Livstid, men dette var ej af Kongen konfirmeret. 1806 afstod han Kapellaniet til Skolevæsenet paa Holmsland, imod at han blev kaldet til Sunds Sogn som Sognepræst, og der døde han. Efter kgl. Rescript blev hans Højtidsoffer givet Sognene, og hans Løn, 100 Sldl. aarlig, givet Sognepræsten for ene at forrette Embedet, men skulde af dennes Eftermand betales til Skolevæsenet paa Holmsland. Gift med en Datter af Provst Clausen i Ho.

Degne paa Holmsland.

Den første Degn, man véd af at sige, er:

1. Palle Degn, der skal være bleven Degn 1660 og blev begravet ved det nordvestre Hjørne af Degneboligens Vaaningshus (mens dette laa i Syd og Nord ind i Kirkegaardsdiget).

Den næste Degn, man har hørt Tale om, er

2. Fentz, som skal have levet 1727 og har bygget Degneboligen, af hvis smaa Huse der endnu fandtes Spor i min (E. T. Kr.s) Ungdom.

3. Christoffer Lylow. Blev Degn 1728 og døde 1769, begr. 3. Febr., 66 Aar gl. Han ægtede Fentz's Enke og avlede med hende en Søn og en Datter, hin blev siden Kjøbmand, og denne gift med en Skipper. Lylow byggede det Hus, hvor Thomas Skrædder siden boede i Nysogns Kloster, til hans eventuelle Enke. Han havde kun 1 Ko, men 2 Bæster, der var de bedste i Omegnen. Ligger begravet sydøst for Koret.

4. Guldagger. Blev Degn 1769 og levede saa kun 1 Aar, begr. 2. Juni 1770, 33 Aar gl. Hans Enke, Ane Guldagger, f. Fischer, døde 6. Jan. 1821.

5. Jens Täfteberg, Søn af Provsten, blev Degn 1770 og resignerede 1798. Gift 1773 med Ane Cathrine Munch, Datter af Pastor Anders Munch til Hvilsom, Hvam og Simested. Hun døde 16. Juni 1825, 83 Aar gl., og hendes Moder, Hr. Munchs Enke, der var hos hende, blev begr. 5. Nov. 1784. J. T. havde 2 Døtre:

1. Rebekka Kirstine T., f. 1774, † 16. Juli 1848. Hun blev 1802 ægteviet til Skipper Simon Enevoldsen i Havrvig, der døde 1815, og dernæst 1816 til Christen Nielsen i Havrvig. Med den første avlede hun 3 Børn.

2. Ane Cathrine T., f. 1775, ægtede 1798 Degnen Sand, om hvem nedenfor.

Jens Täfteberg var Stud. theol., har for en Del bygget Vaaningshuset og det nordre Ladehus, som dog nu begge forlængst er nedrevne. I dette Vaaningshus er det, jeg har opholdt mig som Barn, og jeg kan endnu

mindes dets Udseende. Han boede paa den østre Søgaard¹⁾ og døde der 26. Okt. 1808. Ligger begravet ved hans Kone østen Koret.

6. Christen Nielsen Sand, født 8. April 1773 (og døbt 12. April) i Gaarden Sand i Stavning af Bondeforældre Niels Christensen og Ellads Hansdatter. Blev Seminarist paa Blaagaard 1793, var der i 3 Aar og udgik med Charakter: Meget sædelig for Opførsel og duelig til et Skolelærer-Embedet. Var saa $\frac{1}{2}$ Aar konstitueret Organist ved Butrup Kirke paa Sjælland, derefter kaldet til Skolelærer ved en af Baroniet Løvenborgs Skoler og var der $\frac{1}{2}$ Aar, endelig 1798 kaldet til Degneembedet paa Holmsland af Søgaards Ejer. Det var Jens Tasterbergs Ønske, at han skulde have været gift med Datteren Rebekka Kirstine, men hende vilde han ikke have, og saa blev han gift med Ane Cathrine, hvorpaa Søsteren fik Simon Enevoldsen. Ægteskabet velsignedes med 10 Børn:

1. En dødfødt.

2. Jens Nicolaj Sand, f. 1800, g. m. Karen Hede-gaard Pedersdatter. 7 Børn. Han døde sidst i 1889 i Bandsby hos Svigersønnen Niels Andersen.

3. Ane Cathrine Elisabeth Dorothea S., f. 1802, g. m. Enkemand Iver Nielsen i Made, 2 Sønner, for længst død.

4. Peder Andreas S., f. 1804. Gaardm. i Hover, 1 Søn og 2 Døtre.

5. Mette Margrethe, f. 1806, g. m. Simon Pedersen i Sønderby. 1 S. og 1 D.

6. Johan Eleonhart Broager S., f. 1808, g. m. 1) Karen Hvistendal Vandborg, Datter af Pastor V., 1 Søn og 1 Datter. 2) Sophie Magdalene Linde, D. af Pastor Adam Fred. de Linde i Vildbjærg, 4 S. og 4 D. Død 1874.

7. Jensine Kristine S., f. 1810, g. m. Skolelærer i Rindom Jens Larsen Bollerup, 3 S. og 1 D.

8 og 9. Tvillinger, Peder og Ane S., f. 1812., begge døde samme Aar.

¹⁾ Herregaarden maa allerede da have haft Afbyggersteder paa sin Mark, ser det ud til.

10. Ane Persine S., f. 1813, g. m. 1) Skolelærer Anders Christensen i Nørre-Bjært. 2 Sønner: Evald Tang Kristensen, f. 24. Januar 1843, og Christen Anton Chr., f. 1845, d. s. A. 2) Skolelærer H. P. Schuster i Brandstrup. 2 S. og 1 D. Død først i 1891.

C. Sand døde i Embedet $12/10$ 47 og ligger begravet lidt sydøst for søndre Korskirkes sydøstre Hjørne. Hans Kone døde $11/12$ 45. Efter at have virket i Embedet i $36\frac{1}{2}$ Aar, tog han sig en Hjælpelærer. Anders Christensen (se lige ovenfor) virkede som saadan hos ham i 7 Aar og blev gift med Datteren Ane Persine.

I Følge kgl. Bevilling af $24/9$ 1802 blev Degneboligens søndre Klitlod magelagt med en Agerparcel, nemlig de to søndre Agre i Degnens Indelukke sønderst i Gadgaardstoft og sønden Nysogns Kloster. Denne er da henlagt til Enkerne paa Kaldet, og hvis der ingen er, hører Lodden, skatte- og tiendefri, til Degneboligen. Sand fik 1829 det kgl. Landhusholdningsselskabs 6te Bæger som Gave for ufortrøden Flid i Landbruget. 1834 resignerede han Gammelsogns Kirkesanger- og Skolelærer-Embedet imod 20 Rdl. Sølv i aarlig Pension for hans Livstid og 6 Rdl. Sølv for hans eventuelle Enke. Sin Afskedstale til Menigheden holdt han d. 28. Decbr. 1834 i Korsdøren i Gammelsogns Kirke efter at Udgangsbønnen var læst.

En Broder til ham, Jens Nielsen Sand, var Degn i Hals og gift med en Datter af en Pastor Kofoed. En anden Broder, Hans, boede i Rindom, en tredje, Christen, i Venner i Velling, fik Gaarden i Stavning og døde der, en fjerde, Anders, døde som gl. Ungkarl hos Jens Nikolaj Sand i Bandsby.

Den førnævnte Kirsten Stabye Tafteberg, en Søster til Degnen Jens T., blev 1798 gift med Jeppe Jørgensen, Søn af Jørgen Degn i Lem og Broder til Jørgen Jørgensen, der blev Degn i Lem efter Faderen. Med hende avlede han 2 Døtre: 1. Petersine Rebekka Kirstine, der 1816 blev gift med Toldbetjent Iver Andersen med Til-

navn Heide¹⁾ i Nymindehus²⁾, og til hvem Herregaarden Søgaard blev testamenteret, som ovenfor nævnt. 2. Georgine Petrine, der blev gift med Hans Christensen Højbjærg, hvis ene Søn nu er Degn i Idom.

¹⁾ Det Navn fik han efter en Toldkontrollør fra Ringkjøbing, som han var Rorkarl for.

²⁾ Søgaards sidste Besiddelse paa Klitten var Bjærggaard. Det var den Gang kun en enkelt Gaard, den sydligst beliggende saa vel som nu, men i Tidens Løb er der udstykket vel en Snos Parceller fra den.

Om Rebekka Kirstine Højbjærg fortælles følgende, for hvis Paalidelighed jeg dog ikke tør indestaa. Men der er dog sikkert noget om Snakken.

Man siger, at Rebekka vilde have haft en Strandrider, men maatte ikke faa ham. Siden vilde hun have haft Gaardens Avlskarl. Saa sendte Ammidsbøll hende ned til Klitten, for at hun skulde komme bort fra denne Forbindelse, og der blev hun gift. Men den gamle Frue syntes ikke om Ægtemanden og sagde: „Den, der kommer til mig med den Efterretning, at han er død, skal faa den bedste Gave af mig, jeg nogen Sinde har givet“.

Frømdes fortælles: En Skomagersvend fra Ringkjøbing kunde godt lide hende. Om hun gjengjældte hans Kjærlighed eller ikke, vides ej bestemt, men nok er det, han bosatte sig siden i Viborg og levede al sin Tid ugift. Da han var over 70 Aar, rejste han ud til Ringkjøbing, fik at vide, at hans fordums Elskede endnu levede i Bjærggaard og fik sig da en Baad, hvormed han sejlede derned. Da han traadte i Land, traf han en gammel Kone, som gik nede paa Stranden og flyttede Faar. Han spurgte, om hun vidste ikke noget om den gamle Rebekka. Hun svarede, at det var hende selv, og uden at sige et Ord mere sejlede han tilbage. Hun saa nu gammel og grim ud i hans Øjne, og han er sagtens bleven meget skuffet.

For en tre Aar siden døde hun. Indtil hun var 80 Aar drog hun stadig til Tarm Marked, kom gaaende til Gabet, blev sat over og kørte saa videre med en og anden, ti alle kjendte hende. Hun var ogsaa jævnlig i Ringkjøbing og færdedes i det hele meget ude. Hendes Datter har nu Bjærggaard og det er saa godt som hele hendes Afkom, der befolker den Del af Klitten.

Anden Gang blev hun gift med Jens Bærtelsen fra Hemmet og overlevede dem begge.

7. Jørgen Peder Hagensen Tingberg, født i Ribe 1810, dimitteret som Privatist fra Lyngby 1829 med Udmærket duelig. Først Kirkesanger i Sønderho 1831 og saa Kirkesanger i Nysogn 1848. Derfra flyttet til Nordby paa Fanø 1851. G. m. Georgine, f. Bendixen. 2 Børn.

8. Laurits Jessen, født i Øse ved Varde 1800, dimitteret fra Lyngby 1827 med Meget duelig. Huslærer i Hangmøllen pr. Æbeltoft 1 Aar. Derefter Kirkesanger i Næsborg ved Varde 1828. Saa Kirkesanger i Janderup 1835, og 1851 Kirkesanger i Nysogn. Død der 1864. Gift m. Bodil Kirstine Vedder. 2 Børn.

9. Morten Mortensen, født i Lem ved Ringkjøbing 1835. Dimitteret fra Jelling 1860 med Meget duelig. Andenlærer ved Gadbjerg Skole v. Vejle s. A. Derfra flyttet til Vester-Ørum v. Vejle 1862 og 1864 til Nysogn. Saa flyttet til Uldum v. Vejle 1871.

10. Anders Kristian Himmelstrup, født i Grurup i Ty 1841. Dimitteret fra Ranum 1863 med Meget duelig. Hjælpelærer ved Gjettrup Skole i Ty 1 Aar. Andenlærer ved Lindalsminde Skole i Vestervig 1864. Kaldet til Nysogn 1871. 1880 flyttet til Lærer ved Enighedsskolen i Rorslev, Fyen.

11. Peder Christian Christensen, født i Snejbjærg 1847. Dimitteret fra Lyngby 1872 med Duelig. Derefter i Lind v. Herning 1878—80 efter at have været midlertidig Lærer flere forskellige Steder. Saa i Slutningen af 1880 kaldet til Nysogn.

Som Degn i Gammelsogn kom efter C. Sands Fra-trædelse 1835:

1. Jesper Fjord, Amsraadsmedlem, død 12. Juni 1849, 54 Aar gl. G. $\frac{3}{4}$ 22 med Maren Jørgensdatter. Børn:

2. 1. Christian Johan Lodberg Krarup Fjord f. 1822, † 1879, g. m. Johanne Johansen Frik¹⁾, † 1891, i Juni i Ringkjøbing. Blev Degn efter Faderen.

¹⁾ Søster til Christen og Povl Frik. Hin var for nogle Aar siden en meget fremtrædende og velhavende Fisker. Den fattige

2. Niels Johannes Fjord, f. $27/4$ 1825. Docent ved Landbohøjskolen, † 1891.
 3. Jørgen Fjord, f. 1827.
 4. Inger Bolette Marie Fjord, f. 1829.
 5. Jørgine Marie F., f. 1832.
 6. Jens Jørgen F., f. 1835, † som Student.
 7. Ane Kirstine F., f. 1838.
 8. Else Marie Oline Christense F., f. 1843.
3. Jeppe Olesen, 1879—

Materialet til disse Optegnelser har jeg for en Del fra et Manuskript, som min Fader, Anders Chr., har efterladt sig. Deri forefindes det meste af, hvad heri er fremsat om Søgaards Ejere fra Lars Jensen og en Afskrift af J. Møllers Manuskript (hvis Original jeg aldrig har set), samt Fortsættelsen af dette. Dernæst har jeg noget fra et Manuskript, som Degnen C. Sand, min Bedstefader, har efterladt sig, navnlig Beskrivelsen af Holmsland og hans egen Livshistorie. Tillige har jeg samlet Oplysninger fra Rigsarkivet og Kirkebøgerne, hvilke jeg har gennemgaaet lige fra den ældste Tid, hvori de forefindes, og endelig har jeg en Del fra ældre Folks Meddelelser paa selve Stedet. I min Barndom, efter min Faders Død, var jeg en Tid paa Holmsland, og det er da ej noget Under, at en Del Barndomsminder ved Udarbejdelsen af disse Optegnelser atter er blevne kaldte til Live, ikke heller, at jeg med sær Forkjærlighed har udarbejdet denne lille Bog.

Barndomsmindet er langt, siger man for Sandhed. Endskjøndt kun et Par Mennesker paa Holmsland nu kjender mig, og jeg kun har meget lidt Slægt der, er

Broder fik skjænket et Skib af Kongen, men det blev ham ikke til nogen Velsignelse, da han som Fører for sit Skib ikke holdt ordentligt Regnskab og nu blev en daarlig Fisker, der tilsidst druknede sig selv paa en uhyggelig Maade.

Øen dog aldrig bleven mig fremmed. Jeg gjenser den med den samme Interesse som forhen, og de Steder, hvor jeg som lille Barn legede, er mig særlig kjære. Dette Barn har man paa Stedet glemt, men jeg har ej glemt hverken Stedet eller Folkene. Min Bog kan da ej danne noget Bindeled mellem dem og mig. Det er ej heller derfor den er bleven til, men dens Udarbejdelse har i mange Maader været mig en Nydelse, og visse Efterretninger i den — dem om den ældre Tid — vil ogsaa nok af nuværende Holm- og Klitboer kunne læses med Interesse. For Resten har jeg villet henlede danske Folks Opmærksomhed paa en lille Verden, der for mange er saa overordentlig ukjendt, fordi den er dem saa afsides.

Med Udarbejdelsen af dette lille Skrift blev jeg første Gang færdig 18. Okt. 1889, senere omarbejdede jeg det og blev færdig 1. Okt. 1890, endelig ændrede jeg det atter og fik det færdigt 26. Okt. 1891. Hermed forholder det sig saaledes, at jeg efter 1. Udarbejdelse fik Lejlighed til at se efter i Rigsarkivet, om der var noget om Søgaards Ejere, og den af mig forhen opstillede Række blev da noget ændret. Senere, efter 2. Udarbejdelse, har jeg personlig været paa nogle af de skildrede Steder under en lille Sommerudflugt, og Resultatet deraf føjedes saa ind i den endelige Form af Manuskriptet.

E. T. K.

pr. 4
- 15
- 16

